

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת ויחי
(נמסר במוצש"ק ויגש)
טבת התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין הפסוק כל כלי וגו' שאמר מרן שליט"א כי יש לצרפו יחד עם ג' הפסוקים הנאמרים לאחר עלינו לשבח שחרית וערבית, קודם הפסוק ועד זקנה אני הוא וגו', האם אפשר לדחות להיות האחרון מפני הרגל הלשון.

המלצה להוסיף לאחר אמירת הפסוק האחרון, שהוא ועד זקנה וגו', גם את תרגום יונתן על פסוק זה. והרחבה בפירוש כוונתו.

שבע תשובות לשאלה, מדוע בנוסח תפילת שחרית דשבת, הביאו את הפסוק ושמרו בני ישראל וגו', ולא פסוק אשר כתוב בלוחות עצמן, אותן אנו מזכירים לפני כן 'שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן שמירת שבת'.

מקור דברי המשנ"ב בהקדמתו להל' שבת, כי י"ב פעמים מוזכר עניין שבת בתורה, הם בדברי הרמב"ם בספר המצוות, ורבינו בחיי. ז' פעמים הוזכר עניין איסור אכילת דם, ונ' פעמים עניין יציאת מצרים. הקשר שבין הדברים דלעיל, לתענית עשירי בטבת, כי אם היו שומרים עם ישראל את השבת, הקב"ה היה מוחל להם על כל עוונותיהם, וביהמ"ק לא היה נחרב.

המשך בעניין השמחה, ומ"ש הרמב"ם כי מצות עשה ללכת בדרך האמצעית, מצד 'והלכת בדרכיו'. ודברי הרמב"ם בפיהמ"ש כי מן הכתוב נביא לגבי התעניות, למדים את עניין המיצוע. סתירת דברי מי שטענו כי שיטת הרמב"ם הנו"ל באה מן הפילוסופים.

בשבח הספר אור ההלכה חלק יורה דעה, אשר יצא לאור לאחרונה במהדורא חדשה מעודכנת ומתוקנת. חשיבות עניין המליחה במקום החתך, וחליטת הפשר.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 816

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת הבחור משה יצ"ו בן ידידנו היקר והמופלג ר' ברק בן זכריה צברי הי"ו, שדיברנו עליו באריכות בשבוע שעבר, וגם לפני מספר חדשים. שיעורו ויצליחו במאד מאד, אכ"ר.

כמו כן, ולהבדיל בין החיים וכו' לע"נ האשה אסתר בת נסים ע"ה, נדבת בנה היקר ידידנו הנעלה הרב כפיר אריה הי"ו, למוסדות פעולת צדיק. ירבו כמותו בישראל. וכן מוקדש השיעור על ידי רבי יעקב בן אברהם הי"ו מארצה"ב, להצלחתו ולכל משפחתו בפרנסה ובכל העניינים. ולרפואת חיים בן מזל יצ"ו, ולעילוי נשמת גילה בת מלכה ע"ה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ. וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי חלפון בן עזרא הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בעניין הפסוק כל כלי וגו' שאמר מרן שליט"א כי יש לצרפו יחד עם ג' הפסוקים הנאמרים לאחר עלינו לשבח שחרית וערבית, קודם הפסוק ועד זקנה אני הוא וגו', האם אפשר לדחותו להיות האחרון מפני הרגל הלשון.

נשאלתי מאחד מידידנו הי"ו, החפץ בעילום שמו, לגבי הפסוק [ישעיהו נ"ד, י"ז] פֶּלַי פְּלִי יוֹצֵר עֲלֵיךְ לֹא יִצְלַח, וְכָל לְשׁוֹן תִּקְוָם אֶתְּךָ לְמִשְׁפַּט תִּרְשִׁיעִי. ועוד שאלה נוספת בעניין אחר, כדלקמן.

שאלה ראשונה בזה"ל, האם אפשר להמשיך בהרגל לשוננו, ולסיים בפסוק כל כלי וגו'.

דהיינו, הוא התרגל – עלפי מה שמהרי"ץ זיע"א כתב בתכלאל עץ חיים [דף פ"ג ע"א], וכפי שהובא בכמה סידורים, כגון בתכלאל תורת אבות – לומר אחרי עלינו לשבח, שלושה פסוקים. וז"ל מהרי"ץ שם, כתב מהר"ש אלקבץ בספר מנות הלוי, בשם הר"י ן' שושן, כי אנשי עיר ויניצא"ה, היו נוהגים לומר תְּכַף אַחֵר עָלֵינוּ לְשַׁבַּח, אֱלֹהֵי הַג' פְּסוּקִים, שְׁסוּדָם רֵם וְנִישָׁא. וְהֵם, אֵל תִּירָא מִפְּחַד פִּתְאוֹם וּמִשׁוּאֵת רִשְׁעִים כִּי תִבּוֹא. עוֹצוּ עֵצָה וְתוֹפֵר דִּבְרוּ דָבָר וְלֹא יִקּוּם כִּי עֲמָנוּ אֵל. וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שִׁיבָה אֲנִי עֲשִׂיתִי וְאֲנִי אִשָּׁא וְאֲנִי אֶסְבּוֹל וְאֶמְלֹט. וְכֵן אֲנִי נוֹהֵג עַכְלָל.

דיברנו על כך לפני כמה שנים [בשיעור בראשית ובלק התשע"ו בשכ"ז], ומקרב אמרנו עוד כי ק"ו כעת שהדבר נחוץ, להכניס את הפסוק כל כלי וגו', ומקומו הוא לפני הפסוק ועד זקנה אני הוא וגו'. אבל, הוא – הרב השואל – כבר התרגל לומר כפי שכתוב בסידורים, ע"כ הוא שואל האם אפשר לדחות את הפסוק כל כלי, שהוא יהיה בסוף. אחרי הפסוק האחרון.

זאת שאלה אחת.

שאלה שנייה שלו, לגבי הנוסח בתפילת שחרית שבת, ישמח משה במתנת חלקו וכו' שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל את השבת וגו'. כיון שאנחנו אומרים, כי משה רבינו הוריד מהר סיני שני לוחות אבנים, ובלוחות הללו כתוב עניין שמירת שבת, א"כ למה מביאים את הפסוק שבפרשת כי תשא, ושמרו בני ישראל את השבת וגו'? לכאורה, היה צ"ל את מה שכתוב בלוחות, את שמירת שבת הכתוב בלוחות, דהיינו את הפסוק זכור את יום השבת לקדשו וגו'. למה קבעו לומר פסוק אחר?

כיון שאחת מן התשובות לשאלה הזאת, נתקשרה אצלי, לעניין עשירי בטבת, כפי שנבאר בס"ד בהמשך השיעור, על כן אמרתי שאקדים את הנושא הזה. כי דברי תורה, אחוזים האחד בשני. היגעתי מכך בס"ד לחידוש של 'עשירי בעשירי', וכדלקמן. גם דבר בעתו מה טוב, כי ביום שלישי אמור להיות הצום הזה, עשירי בטבת, א"כ שיהיה לנו קצת חיזוק והתעוררות בתכלית ובמטרה של-עניין זה.

*

לגבי הפסוקים עוצו עצה ותופר וגו', דיברנו על זאת כבר הרבה פעמים, וגם באחרונה [בדרשת חול המועד סוכות, ובשיעור בראשית שהיה בליל הושע"ר] הזכרנו את ארבעת הפסוקים הללו, כי טוב לומר אותם תמיד אחרי תפילת שחרית וערבית, אפילו בשבת ויום טוב. ציינתי שם את מ"ש בס"ד בהרחבה בעניין זה, בשו"ת

אמר, אני קורא, אל תירא מפחד פתאם ומשואת רשעים כי תבוא.

אמר לשני, מה אתה קורא? אמר, עוצו עצה ותופר וכו'.

אמר לשלישי, מה אתה קורא? אמר, כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו'.

אמר לרביעי, מה אתה קורא? אמר, ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט.

אמר המן, בין כך ובין כך, אני נזקק להם תחילה.

המן התרגז. ככה אומרים התינוקות? א"כ הוא יתחיל להשמיד אותם. זאת הרשעות של המן. ומצד שני, מרדכי ראה בכך בשורה טובה.

לכן, לפי הסדר המובא במדרש הזה, חייב להיות שהפסוק כל כלי וגו' יהיה השלישי. לא רק מפני שכך הוא הסדר שאמרו התינוקות, שבודאי ישנה לכך סיבה וישנו עניין, אלא גם לפי הנושא, לא מתאים להגיד את הפסוק כל כלי וגו' בסוף. שהרי התינוק הראשון אמר את הפסוק אל תירא וגו', דהיינו להתחזק באמונת הי"ת, ולא לפחד מן הרשעים, שמא תבוא מהם שנאה. בכל הדורות היו כאלה שאמרו, אִמְרו לְכוּ וּנְכַחֲדֵם מִגּוֹי, וְלֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד [תהלים פ"ג, ה'].

היא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו וכו'. פעם היה רק 'בכל דור ודור', דהיינו פעם אחת בדור, אולם כיום בעוה"ר כמעט 'כל יום' מכריזים שהם רוצים להשמיד את ישראל. צריכים להתחזק ולהתפלל על כך. אל תירא מפחד פתאום וגו', וממשיכים עוצו עצה ותופר וגו'. אנחנו מסייעים, ע"י אתערותא דלתתא, להפר ולבטל את כל העצות שלהם נגדנו.

ולאחר מכן מתאים הפסוק הזה, כל כלי יוצר עליך וגו'.

והפסוק האחרון, הרביעי, הוא כעין חתימה וסיום. דהיינו, הקב"ה מבטיח – כעת כבר הי"ת מדבר – ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט.

עולת יצחק [ח"ג סימן נ"ד], את כל הבסיס לעניין הזה, ומה שמסביב לכך.

הוספת הפסוק כל כלי וגו', זהו חידוש שלנו, עפ"י מדרש הביאור לרבי סעדיה בן דוד דמארי, או י"א תעיוזי, מחכמי תימן הראשונים, שבגירסתו נוסף גם הפסוק הזה.

מה שמהר"ש אלקבץ כותב – כפי שמהרי"ץ הביא ממנו בע"ח וכדלעיל – זהו לפי הגירסא הידועה במדרש אסתר רבה פ"ז אות י"ג. שם מובא המאמר המפורסם, כי כשהמן הרשע גזר את הגזירה, ונחתמו האיגרות, ראה מרדכי שלושה תינוקות יוצאים מבית הספר, רץ אחריהם – והמן אחריו – ואמר לכל אחד מהם, 'פְּסוּק לִי פְּסוּקָךְ'. הראשון אמר, אל תירא מפחד פתאום וגו'. השני אמר, עוצו עצה ותופר וגו'. השלישי, ועד זקנה אני הוא וגו'. מרדכי צחק ושמח שמחה גדולה, איזו בשורה טובה.

הרי כתוב בגמרא [ברכות דף נו:], כי מה שהתינוקות אומרים, זה כמו 'נבואה קטנה'. ועיין שע"ה סימן קמ"ח סעיף ז'.

זהו היסוד לכך שקבעו לומר זאת לאחר התפילה, בסיום עלינו לשבח ועכ"פ לפני שיוצאים מביהכ"נ, ואנחנו אמרנו עוד כי ראוי להוסיף גם את הפסוק הזה, כל כלי וגו', על פי המובא בגירסא הנמצאת במדרש הביאור לפנינו. אם היו יודעים זאת, מסתברא כי מהרי"ץ היה לכל הפחות ממליץ להוסיף גם את הפסוק הזה.

הדבר נדפס במדרש הביאור על התורה שיצ"ל מקרוב, בכלל 'אגדתא דמגילה' [דף תקנ"ו] שזהו מדרש על מגילת אסתר. יש לי ג"כ את מדרש הביאור בכת"י, ובדקתי וראיתי כי כתוב שם בדיוק אותו הדבר. ולפי גירסתו, לא היו שם שלושה תינוקות, אלא ארבעה תינוקות.

כך הלשון שם, אמרו – דהיינו חז"ל. גם באופן כללי הסגנון הוא קצת אחר – כשבא המן ומרדכי לבית הכנסת לגזור על ישראל, ובה ארבעה תינוקות קורין. הם מצאו שם בבית הכנסת, ארבעה תינוקות שהיו לומדים.

אמר מרדכי לראשון, מה אתה קורא?

המלצה להוסיף לאחר אמירת הפסוק האחרון, שהוא ועד זקנה וגו', גם את תרגום יונתן על פסוק זה. והרחבה בפירוש כוונתו.

אמנם להבין היטב את הפסוק הזה. מה פירוש המלים, ועד זקנה אני הוא, ועד שיבה וגו'? על מה בדיוק הפסוק מדבר? והמעין במפרשים ימצא כי ישנם לכך הרבה פירושים.

לכן עלה בדעתי שראוי בלנ"ד לצרף עמו גם את תרגום יונתן בן עוזיאל עליו, שהוא מפענח את הפסוק הזה בצורה קרובה לפשט, קשור למלים, לא דבר עמוק מדאי שקשה לכוונו במהירות במחשבה.

ע"כ כדאי שכאשר מדפיסים בעזה"ת בקרוב את הסידור-תכלאל החדש קהל יהודה, להכניס גם את זה, לכל הפחות באותיות קטנות. או להגיד זאת בפה, או עכ"פ לכוון את זה תוך כדי האמירה.

תראו את התרגום יונתן, הוא מפרש ממש יפה. ועד זקנה אני הוא, התרגום הוא, ועד עֲלָמָא, אֲנָא הוּא. הקב"ה אומר, כי הוא נמצא 'עד זקנה', הכוונה עד סוף העולם. וכמו שנאמר [ישעיהו מ"ד, ו'] אֲנִי רִאשׁוֹן, וְאֲנִי אַחֲרֹן.

ועד שיבה, התרגום הוא, ועד עֲלָמָא מִימְרֵי קַיָּם. לא רק לעולם, אלא אף לעולם העולמים. כי יש הרבה עולמות. וההמשך 'מימרי קיים', או פירושו כפישוטו, דהיינו כל דבר שאני אומר הוא חי וקיים לנצח, הוא יתקיים. או כפי שמסבירים בדר"כ בתרגום, כי המלה 'מימרא' היא לשון מושאלת, והארכתי בס"ד בטופס כתובות שער שני אות כ"ד מִדָּף צ"ה, בכמה מובנים.

אחר כך, 'אני עשיתי', התרגום הוא, אֲנָא בְּרִית כָּל אֲנָשָׁא. דהיינו אני בראתי את כל האנשים. 'ואני אשא', ואֲנָא בְּדִרְתִּי יִתְהוֹן, לביני עממיא. ואני פיזרתי אותם – הכוונה לישראל. ואינני יודע למה נקט יתהון בה"א, היל"ל יתבון בכא"ף, וע"ע לקמן ד"ה ומפליא – בגלות בין אומות העולם. א"כ 'אשא' זהו כמו פועל יוצא, נשאתי אותם, לקחתי אותם לגלות.

והסיום הוא, 'ואני אסבול ואמלט', התרגום הוא, אֲפִי אֲנָא אֲשִׁבּוּק לְחֻבִּיָּהוֹן, וְאֶסְלַח.

א"כ מתאים מאד שזה יהיה הסיום. אי אפשר לשנות את הסדר. יפה לעניין, ונאה לבניין.

*

לשון תרגום דומה וקרוב מאד לזה, יש שוב שם, על הפסוק [ישעיה ס"ו, ט'] הָאֲנִי אֲשִׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמֶר יי'. אִם אֲנִי הַמוֹלִיד וְעֵצְרִתִּי אֹמֶר אֱלֹהִיךָ. אֲנָא אֱלֹהָא בְרִית עֲלֵמָא מִבְּרֵאשִׁית אֹמֶר יי'. אֲנָא בְרִית כָּל אֲנָשָׁא, אֲנָא בְּדִרְתִּי יִתְהוֹן לְבִינִי עֲמַמִּיָּא, אֲפִי אֲנָא עֵתִיד לְכַנְשָׁא גְלוּתִיךָ, אֹמֶר אֱלֹהִיךָ.

ומפליא שגם שם הגירסא יתהון בה"א. וכך אנחנו מתרגמים בציבור, שכן פסוק זה הוא בהפט' שבת ור"ח, דהיינו השמים כסאי.

ושם מצאתי אמנם שיש גירסא יתבון בכא"ף, אך זה רק בספר בודד, לפי המובן לי ממה שכתוב בס' כתבי הקדש בארמית בשולי דף קל"א. וצ"ע.

אחר זמן ראיתי בס' דעת סופרים, שניכר מתוך דבריו כי הרגיש בגמגום סגנון זה, ואפ"ה לא הוקשה לו, והלך לדרכו. שכ"כ שם (ונעתיק אף שאר דבריו, לפי שהם מועילים לעיקר ענייננו) בזה"ל, 'אני עשיתי'. יונתן תרגם, אֲנָא בְּרִית כָּל אֲנָשָׁא. הכוונה כאן לעשיית העולם כולו, וההשפעה על מאורעות החיים בכלל.

'ואני אשא'. יונתן תרגם, ואֲנָא בְּדִרְתִּי יִתְהוֹן לְבִינִי עֲמַמִּיָּא, כאן חוזר הנביא לדבר בעם ישראל, כשם שנשאתי אותם בתחילה כשהיו כדוגמת עובר במעי אמו, כך אשא אותך אף כשהיו דומים לזקנים מרוב ימים ונפוצים בעמים.

'ואני אסבול'. יונתן תרגם, אֲפִי אֲנָא אֲשִׁבּוּק לְחֻבִּיָּהוֹן. ה' מצפה, שישראל יגרמו לו נחת רוח, וירבו כבוד שמים בארץ. אולם מובטח כאן, שאף אם יגרמו ישראל כביכול סבל לה' במעשיהם, לא יאבדו בהחלט. גם כשיענשו קשה על חטאיהם, תהיה להם פליטה עכ"ל.

ואחרי העיון באתי בס"ד לכלל ישו"ב, כי העדיף המתרגם – בשם השי"ת בזה, שלא לדבר אלינו בסגנון לנוכח, דרך כבוד, אלא כמדבר לעצמו בלבד. כי הכוונה מובנת. והוא

ובספר דרש אב [דרש ק"ו, דף קצ"ו, ד"ה והרביעית], 'ואני אשא ואני אסבול', זהו כמ"ש בדרוש הששה ועשרים, כי הטעם אשר יצאו ישראל בגולה, הוא לפרסם עוז האמונה בו יתברך, כמ"ש חז"ל בפסחים [דף פ"ז ע"ב] לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו להם גרים, שנאמר [הושע ב'] וזרעתי לה בארץ. כלום אדם זורע סאה, אלא להכניס כמה פורין. ולזאת לאשר כל מה אשר אנחנו נעים ונדים וגולים, הוא לפרסמו יתברך. ואיזה עסק הוא, הכנסה בלי הוצאה. ורק במקום שיש הכנסה, יש הוצאה. לכן מהראוי הוא אשר משא עונש החטאים בגולה יקלו ממשאם בהיותנו על אדמתנו, וכמאמר הכתוב [תהלים ק"ו, ל"ה] ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. ולמענו יתברך יאמר סלחתי וכו'.

וזהו 'ואני אשא ואני אסבול', ובתרגומו 'ואנא בדדית יתהון לביני עממיא, אף אנא אשבוק חוביהון ואסלח', ואמלט את ישראל מכל עונש. זה תנחומים גמורים אשר התינוקות השמיעו למרדכי. ויפה אמרו במדרש שם, כיון ששמע מרדכי כך, שחק והיה שמח שמחה גדולה. ה' יזכנו לזה, וישמיענו בשורות טובות, ויבא המבשר טוב לישראל ב"ב אמן עכ"ל ספר דרש אב. וע"ע מה שדרשו בפסוק זה, בגמ' סנהדרין דף לח: לא יפה אמרו ראשונים לפניך וכו'.

*

כל זה לגבי שאלתו הראשונה, עם מה שנסתעף ממנה.

שבע תשובות לשאלה, מדוע בנוסח תפילת שחרית דשבת, הביאו את הפסוק ושמרו בני ישראל וגו', ולא פסוק אשר כתוב בלוחות עצמן, אותן אנו מזכירים לפני כן 'שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן שמירת שבת'.

השאלה השנייה, היא נראית לכאורה שאלה קשה, הצריכה עיון.

כולנו אומרים בתפילת שחרית שבת בזה"ל, שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן

הדין בסיפא, נקט משו"ה בלשון נסתרה, לחוביהון, ולא לחוביכון בלשון נוכח. כמרכן בתרגום פסוק האני אשביר וגו' וכדלעיל, נקט יתהון, מהא"י טעמא. כיון שזה לגנאי. ורק בסיפא, לכנשא גלותיך, שזה לשבח ולבשורה טובה לנו, שיקבץ גלותינו, אזי שינה ודיבר בלשון נוכח. כפתור ופרח.

מצורף בזה לשלמות העניין, מה שביאר בס' זרע שמשון (נחמני) פרשת מקץ דף מ"ד ע"ב, וז"ל, בפרק ח' דפסחים אמרינן, גדול יום קבוצ גליות, כיום שנבראו בו שמים וארץ. וקשה, מה עניין זה לזה. אלא שבבריאת העולם הראה הקב"ה יכלתו וממשלתו, ותיקן סדר העולם בחכמה ובמשפט כמו שהיה ראוי. אף ביום קבוצ גליות, יראה יכלתו וממשלתו בחכמה ומשפט, ויתקן סדר אחר בעולם. וזהו שאמר כאן הקב"ה, אני עשיתי אני אסבול ואמלט. אעפ"י שרוצה לעשות הכלב מדת יכלתו ובמדת חסדו, עכ"ז רוצה להודיע לעולם שעושה כך אף במדת חכמתו ומשפטו. כי בחכמתו, אמר לאברהם שיברר לנו המלכיות, כדי להינצל אנו בהם מדינה של גהינם. והמשפט, כבר סבלנו אותו בגלותינו.

וזהו 'גדול יום קבוצ גליות' דנקט, ולא קאמר 'יום הגאולה', לפי שדוקא בקבוצ גליות הקב"ה מראה חכמתו ומשפטו. והתרגום של- פסוק מוכיח כן. דמתרגם, ועד עלמא אני הוא, ועל עלם עלמא מימרי קים. אנא ברית כל אנשא, ואנא בדדית יתהון לביני עממיא, אף אנא אשביק לחוביהון ואסלח עכ"ל. דבלא"ה קשה, מה עניין לתרגם 'ועד זקנה ושיבה' – 'לעולם ולעלמי עלמא' ועוד, אנא בדדית יתהון וכו', דהיכא רמז בפסוק זה עניין הגלות?

ולפי דרכנו, אמר 'ועד עלמא', דהיינו מתחילת בריאת העולם. 'ועד עלם עלמא', דהיינו בריאת העולם שני, שיהיה ביום קבוצ גליות. ובזה אני מראה יכלתי, שבראתי כל העולם. ואף חכמתי ומשפטי, שפיזרתי אותו בין העמים, כדי שיהיה להם לכפרת עון. לכן 'אני אסבול ואמלט' עכ"ל ספר זרע שמשון.

המצוות הן מאיתנו, לא מאת ה'. לכן ביטלו את זה, כדי שלא יטעו ויגידו כי רק עשרת הדיברות הן מאת ה'.

על פי זה הוא אומר, כי ה"ה בנ"ד. לא רצו לקבוע בנוסח, 'שני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהן שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך – את מה שכתוב בעשרת הדיברות. אלא הביאו פסוק אחר, להורות כי לא רק זה תורת ה', לא רק עשרת הדיברות הם מה, אלא כל חמשת חומשי תורה הם מפי הגבורה. זאת התשובה הראשונה שלו.

תשובה שנייה. בעשרת הדיברות, אנכי יי' אלהיך וגו', זכור את יום השבת לקדשו. ששת ימים תעבוד וגו', המדובר הוא באופן כללי. אפשר היה להבין, כי אולי זה מדבר גם לאומות העולם, כמו לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, שהן גם כן משבע מצוות בני נח. לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' – לא לעבוד עבודה זרה – גם הגויים מצווים בכך. א"כ שמא ישנו עניין, שגם אומות העולם ישמרו שבת, כי עשרת הדיברות הן מדברות גם אליהם. כמו שגם הם צריכים לכבד אב ואם. ובכל אופן, כעת הננו מדברים לגבי שבת.

על כן באים להגיד, לא. ושמרו 'בני ישראל' את השבת, זהו דבר מיוחד לעם ישראל, בני זבין בני ישראל, לדורותם ברית עולם.

זהו נס גלוי אשר עדיין מתקיים, כי כל אומות העולם – למרות שלקחו הרבה מצוות מן התורה, הרי כל הדתות לקחו חכמות מעם ישראל, לא רק האסלאם והנצרות, אפילו חכמת יוון, לפי מ"ש בספרים כי אלכסנדר מוקדון השליט את אריסטו על הספרים של שלמה המלך, בזמן חרבן בית המקדש, ומשם הם לקחו ולמדו הרבה חכמות. אבל גם באופן כללי, ראיתי כתוב שהרבה יסודות פוגשים לפעמים בספריהם, ותמהים מהיכן הם למדו דברים כאלה? התשובה היא, כי זה רק מעם ישראל.

וכל עיקר האמונה בבורא עולם, באה אליהם מאברהם אבינו. אב המון גוים [ג'תתק"ד]

שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך, ושמרו בני ישראל את השבת וגו'. ולכאורה קשה, שהפסוק ושמרו בני ישראל את השבת וגו', הוא לא כתוב בלוחות וכו' כמו שהקדמנו למעלה.

בס"ד היגעתי לשבע תשובות, לגבי הנושא הזה. שבעה תירוצים.

ה'עיון תפילה', שבסידור אוצר התפילות [דף של"ט], עמד על כך במפורש. אינני יודע האם הוא הראשון, ובהמשך נראה בס"ד כי גם הגר"ח מבריסק עמד על כך, עכ"פ הוא – בעל 'עיון תפילה' שם – כותב בזה"ל,

מה שלא הביא הפסוקים מעשרת הדיברות דאיירי בהו? יש לומר, שלא רצו לקבוע בציבור, שום קריאה מעשרת הדיברות, מפני תרעומת המינין. שלא יאמרו לעמי הארץ, אין שאר תורה אמת, שהרי יש כמה פרשיות המדברות מעניין השבת, ואין קורין אלא אלו הפסוקים ששמעו מפי הקב"ה בסיני. (ראה רש"י ברכות דף י"ב ע"א ד"ה מפני).

ועוד יש לומר, לפי שפרשת ושמרו, מייחדת מצות שבת דוקא לישראל, ולא לאומות העולם. כמו שכתוב, ושמרו 'בני ישראל' את השבת וגו', 'ביני ובין בני ישראל' אות היא לעולם, ודרשו במכילתא פרשת כי תשא, ולא ביני ובין בני נח. וכמו שמפרש אח"כ, 'ולא נתתו ה' אלהינו וכו', וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים'.

הוא עונה, שתי תשובות.

תשובה ראשונה, לא רצו להביא פסוק מעשרת הדיברות, מפני תרעומת המינים. מובא בגמרא [ברכות יב.], כי ביקשו לקבוע שיאמרו כפי שהיה במקדש, שהכהנים היו קוראים עשרת הדיברות, שמע והא"ש, לעשות כך גם בגבולין, וכתוב שביטלו ולא עשו כך. משמע שהנהיגו זאת, ואח"כ ביטלו את זה, 'מפני תרעומת המינים', אלו תלמידי יש"ו הנצרי, שם רשעים ירקב, שהם היו מונים את עם ישראל, מדוע אתם אומרים רק את עשרת הדיברות? כי רק את זאת הקב"ה אמר. כל היתר, משה רבינו אמר. זאת חכמה שלו. שאר התורה, וכל

[קפ"ד] שכתב בזה"ל, מדוע הביא את הפסוקים 'ושמרו' וגו' הכתובים במקום אחר (בפרשת כי תשא), ואינו מביא את הפסוקים של שמירת שבת הכתובים בעשרת הדיברות עצמם, שעליהם מדובר ב'לוחות אבנים'?

פירש הגאון ר"ח הלוי ז"ל, כי כל מה שנכתב בעשרת הדיברות, נקרא 'ברית', ככתוב [דברים ד', י"ג] ויגד לכם את 'בריתו' אשר צוה אתכם לעשות, עשרת הדברים וגו'. לכן נקראו 'לוחות הברית'.

לפי זה, רצו לומר כאן בתפילה, שיש שני מקומות בהם נאמר 'ברית' על מצות שבת. ולכן תיקנו הנוסח, 'ושני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהם שמירת שבת' – זו פעם אחת שמוזכרת 'ברית' (כי בפסוק [דברים ד', י"ג] נאמר, ויגד לכם את 'בריתו' וגו' עשרת הדברים, וכתבם על 'שני לוחות' אבנים). הפעם השנייה הוא, 'וכן כתוב בתורתך, ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדורותם ברית עולם'.

מקור שני, בספר זאת ליעקב [ואתחנן דף ק"ו] שכתב בזה"ל, צריך עיון, דכי מה שכתוב בלוחות אבנים אין זה כתוב בתורה, דאיצטריך להביא ממה שכתוב במקום אחר (בפרשת כי תשא).

הוא שואל זאת, בצורה קצת אחרת. 'וכתוב בהן שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך'. וכי מה שכתוב בלוחות אבנים, זה לא כתוב בתורה?

ואמר הגר"ח, דהנה כל מה שניתן בלוחות הוא ברית עליהם, כדאיתא בואתחנן [ד', י"ג] ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, וכמו דכתיב כמה פעמים 'לוחות הברית' [עין עקב ט']. ולפי זה נראה, דבתפילה רצה לומר היכן נאמר ברית על השבת, וע"ז אמר דבשני מקומות איתא זה. חדא, 'ושני לוחות אבנים הוריד בידו, וכתוב בהם שמירת שבת'. והיינו דכיון דכתיב שבת בלוחות, הרי הו' ברית עליהם. ותו, 'וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל וגו' ברית עולם', דנאמר בתורה עוד הפעם ברית על השבת.

[בראשית י"ז, ה']. כמו"כ ברית מילה, הם לקחו זאת מעם ישראל. וכו' וכו'.

ולמרות זאת, לגבי שבת, אין עוד עם בעולם ששומר שבת ביום השביעי. אפי' שהם מודים כי ביום הזה הקב"ה נח, המוסלמים עושים כמו שבת ביום ששי, והנצרים ביום ראשון. שבת ביום השביעי, זה רק 'ביני ובין בני ישראל', אות היא לעולם. אף אחד בעולם, אינו עושה שבת ביום הזה כמונו. וזהו שאמר רבי' שלום שבזי זיע"א בשירתו שבת מנוחה היא, נסל אלנבי יעקוב, באלסבת מערוף. אפילו שהם קוראים לזה בלשון ערבית, סַבַּת. זהו רק שם. אבל בפועל, יום המנוחה שלהם, הוא יום אחר.

והוא ממשיך ואומר, כי הדבר קשור גם אל ההמשך, לא נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות וכו'. זאת הוא כתב, לפי הנוסח שלהם. אבל גם לפי הנוסח שלנו הדבר מסתדר, למרות שאנחנו אומרים את המלים לא נתתו וכו' רק בתפילת מוסף, כי יש אצלינו אחרי כן – בשחרית שבת – את פסקת ישמחו במלכותך וכו', שומרי שבת וקוראי עונג, עם מקדשי שביעי. א"כ העניין דלעיל כתוב ג"כ כאן, 'עם מקדשי שביעי'. 'שומרי שבת', אלו עם ישראל.

*

תשובה שלישית, מביאים בשם הגר"ח מבריסק.

עשרת הדיברות נקראים 'ברית', והפסוק הזה – ושמרו בני ישראל וגו' – אומר גסדכן, כי השבת היא ברית עולם, בין ה' ובין עם ישראל.

היכן כתוב, שעשרת הדיברות נקראים 'ברית'? בפסוק [דברים ד', י"ג] ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות, עשרת הדברים. אם כן, 'וכתוב בהן שמירת שבת', והשבת נקראת ברית, 'וכן כתוב בתורתך' שהשבת נקראת ברית. א"כ ישנם שני מקומות, שכתוב לגבי השבת שהיא נקראת ברית. פה זה בכלל עשרת הדיברות, ופה זהו הפסוק השני.

הדבר מובא בכמה ספרים, כגון בחידושי הגרי"ז על התורה. ובכללם בספר פילולי פינחס

מקור שלישי, בספר עלי ציון [פרשת ואתחנן, דף רכ"ו] וז"ל, במטבע שחרית של שבת, נאמר 'ושני לוחות הוריד בידו, וכתוב בהם שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל את השבת וכו'. והקשה הגר"ח הלוי [סטנסיל עה"ת] מה טעם נאמר וכן כתוב בתורתך, והרי מה שכתוב בלוחות הוא תורה, וא"כ אמאי כפל וכן כתוב בתורתך, והו"ל וכן כתוב ושמרו וגו'.

הוא מביא את השאלה בסגנון אחר. 'וכתוב בהן שמירת שבת, וכן כתוב וכו'. לכאורה זה מיותר, כי גם הלוחות הם תורה. הם מעמידים כך את השאלה. ניתן לומר את השאלה, בכמה סגנונות. העיקר היא התשובה, אבל הכל הוא אותו הדבר. הכל עולה בקנה אחד. לא משנה מאיזו זווית שואלים את השאלה הזאת.

ואמר הגר"ח, שעל עשרת הדברות היתה ברית מיוחדת, ולכן נקראים שני לוחות הברית. ולכן קודם אמר, ושני לוחות וכו' וכתוב בהם, ואח"כ אמר וכן כתוב בתורתך, שזכר שם גבי שבת ברית עולם, דהם שני עניינים. נמצא לפי זה שקיום כל או"א מהדיברות הוא מחלקי הברית.

וא"כ אין המכוון לעשיית הדיברות בלבד, אלא לקיום הברית. ושפיר שייך לישנא דעשיה, שהרי ע"י שאדם אינו עובר על הלאוין שבעשרת הדיברות, יש בזה עשיה של קיום הברית, והיינו דכתיב לעשות עשרת הדברים. בספר בני ציון [שם] מעיר על כך, כי לכאורה ישנו הבדל. הברית של עשרת הדיברות היא ברית כללית, זה כולל את כל עשרת הדיברות, אולם השבת זה משהו מיוחד, עליה יש ברית בפני עצמה.

וזה לשונו שם, ובעיקר דברי הגר"ח, שנאמר גבי שבת פעמיים ברית, חדא משום דנוכרה בעשרת הדיברות דהוּו ברית, ותו מה דכתיב לעשות את השבת ברית עולם, נראה דאפתי חלוקין הני שתי בריתות. דגבי מה דהוּו השבת ברית, משום שהיא אחת מעשרת הדיברות, אכתי אין לה מעלה עצמית, שהרי

הברית נכרתה על כל העשרה דיברות בכללות, כדכתיב ויגד לכם בריתו וגו' לעשות עשרת הדברים. ונתעלתה השבת משאר המצוות שנכללו בעשרת הדיברות, שהרי נכרתה עליה גם ברית בפנ"ע, וכדכתיב ברית עולם.

ולפי"ז יתבאר דברי הגר"ח היטב. דלשיטתו אכתי צ"ב, מאי נפ"מ כמה פעמים נאמר בשבת ברית? וכי מסדר התפילה חשיב לה כרוכלא? ולפי מה שנתבאר, דהן שתי סוגי בריתות, יתבאר שפיר.

הוא מתרץ, הא גופא. זהו מה שרוצים להגיד, שישנם שני סוגי ברית. זהו החידוש.

עוד יש לומר, דהנה עשרת הדיברות נאמרו בלשון יחיד, נמצא שכריתת הברית היא עם כל אחד בפנ"ע. משא"כ הברית שנאמרה בתר הכי בפר' כי תשא, היתה על הציבור, כדכתיב ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם.

וכן מצינו גבי שבת, דשמירתה ע"י ציבור שונה משאר מצוות, כדאיתא בשבת [דף קי"ח] אמר ר' יוחנן משום רשב"י, אלמלי ישראל משמרים שתי שבתות כהלכתן, מיד נגאלים וכו'. חזינן דשמירת שבת של-ציבור, היא סיבה לגאולה. נמצא שגם בזה נתעלתה השבת משאר המצוות, דיש בה מעלת שמירת השבת ע"י ציבור, מלבד החיוב של כל יחיד בשמירתה.

סוג הברית של-שבת, הוא אינו כמו הברית על כל עשרת הדיברות, אלא זאת ברית מיוחדת. שוב מצאתי דכתבו התוס' ברכות [דף י"ד ע"ב, ד"ה למה] דהיה לנו להקדים פרשת ויהי אם שמוע, לפרשת שמע שהיא מדברת בלשון רבים.

הגמרא שם דנה, למה מקדימים לקרוא את פרשת שמע, לפני פרשת ויהי אם שמוע. ומקשים התוספות, מה השאלה, הרי הדבר פשוט כי זהו מפני שכך הוא הסדר בתורה. קודם פרשת שמע הכתובה בפרשת ואתחנן, ואח"כ פרשת ויהי אם שמוע שהיא בפרשת עקב. ותירצו מפני שפרשת ציצית כתובה עוד לפני

לגבי התירוץ של הגר"ח, קטונתי מאד מלהעיר, או שאינני מבין את מה שהוא אומר, או שלא הביאו את דבריו בצורה נכונה ומושלמת, כי נראה לי שזאת מדאי 'העמסה'. דהיינו, נכון שבהמשך הפסוק כתוב 'ברית', ושמרו בני ישראל את השבת וגו' לדורותם ברית עולם. אבל היכן כתוב בנוסח ישמח משה, שהלוחות נקראו 'ברית'? אין לזה שום רמז. הגר"ח רוצה להגיד, כי אלו שני בריתות. נראה לענ"ד שזה רחוק מן הפשט. אמנם הרעיון הוא גאוני, אבל להכניס זאת פה? הדבר צריך עיון.

אם כבר, שתי התשובות הראשונות שהבאנו מה'עיון תפילה', הן תשובות יותר טובות.

אבל גם שם, זה לא 'חֶלֶק'. אף התירוץ הראשון של 'מפני תרעומת המינים', שנראה טוב יותר, הוא איננו פשוט.

ידועה תשובת הרמב"ם, ששאלו אותו לגבי איזה מקום שנוהגים לעמוד בעת קריאת עשרת הדיברות, והרמב"ם שולל זאת בתוקף. הוא אומר שאסור לעמוד העשרת הדיברות. מכיון שבכל קריאת התורה הציבור יושבים, אם יעמדו בעשרת הדיברות, אזי ח"ו יהיה פתחון פה למינים, כי יגידו שרק עשרת הדיברות ניתנו בסיני. על-פי המבואר בגמרא שהבאנו לעיל.

כך היא דעת הרמב"ם. וכך הוא מנהיגנו, שלא עומדים בעשרת הדיברות [עיי' בשיעור וארא התשע"ד בשכ"ה]. אבל ישנן קהילות, שהם כן עומדים. ויש להם תירוץ, להסביר את מנהגם. הם לא ראו את תשובת הרמב"ם, כי תשובות הרמב"ם הללו נדפסו מכת"י רק לפני כ-100 שנה בערך.

החיד"א בספרו טוב עין [סימן י"א] עמד על כך מעצמו, וז"ל, שאלה. בכמה מקומות נהגו העם לקום כשקורין עשרת הדברות בס"ת, בפ' יתרו ובשבועות ופרשת ואתחנן. ויש שערערו על זה, דמוכח בש"ס דאין לעשות הפרש בין עשרת הדיברות לשאר התורה, וכמ"ש בש"ס דביטלו קריאתן מפני תרעומת המינים.

כן, בפרשת שלח לך, בחומש במדבר. התשובה בגמ' היא, כי פה – בפרשת שמע – מדובר לגבי ללמוד, שכן כתוב 'ודיברת בס'. אולם שם – בפרשת והיה אם שמוע – זה ללמד, כפי שנאמר שם, ולימדתם אותם את בניכם לדבר בס וגו'. כך מובא בגמרא שם.

ומבארים התוספות, כי ישנו הבדל. זה מדבר בלשון יחיד, וזה מדבר בלשון רבים. לכן הגמרא שואלת, כי היה צריך להקדים את פרשת והיה אם שמוע, שמדברת בלשון רבים, כי ישנה מעלה בכך שמדברים בלשון רבים. יעו"ש.

נמצא שעכ"פ בזה מעלת פרשת ושמרו יתירה, שנכתבה בלשון רבים.

[וע"ע ברש"י (דברים כ"ח, כ"ג) דתוכחה שבפרשת בחוקותי, קשה יותר מתוכחה שבמשנה תורה, כיון שנאמרה בלשון רבים].

התוכחה שנאמרה בפרשת כי תבוא, היא בלשון יחיד. אולם התוכחה שבפרשת בחוקותי, היא נאמרה בלשון רבים, לכן היא יותר קשה, למרות ששם – בכי תבוא – ישנן צ"ח קללות. כך כותב רש"י.

כך כתב בספר עלי ציון הנז"ל. יפה מאד.

*

ברם חושבני, כי מהשתא אולי בעצם אפשר עפ"ד להגיד תירוץ נוסף. כל הפלפול שלו הוא בדברי הגר"ח, אולם כעת ישנה לנו תשובה יותר טובה, תשובה העומדת בפני עצמה, לגבי השאלה דלעיל. וא"כ זאת תהיה התשובה הרביעית.

דהיינו, העדיפו להביא את הפסוק ושמרו בני ישראל וגו', כי הוא מדבר בלשון רבים, שהוא יותר חשוב מלשון יחיד. דמכיון שמ"ש בלוחות הוא בלשון יחיד, יותר טוב להביא מה שכתוב בלשון רבים, כי בכך ישנה את הזכות, שעל ידי זה אנחנו נגאלים. אם הציבור בכללותו היה שומר שבת. זה לא כמו יחידים אשר שומרים שבת, שהיא איננה סיבה מספקת לגאולה, משא"כ אם כלל ישראל ישמרו שבת, כמו שאחז"ל דאלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין.

נראה ולא דמי. דתרעומת המינין, הוא כמ"ש בירושלמי פ"ק דברכות, שלא יאמרו אלו לבדם ניתנו למשה בסיני. ורש"י הוסיף לבאר בפבלי שם פרק קמא דברכות, שלא יאמרו עמי הארץ אין שאר התורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הב"ה ושמעו מפיו בסיני עכ"ל. וא"כ הכא שקורין בס"ת כל התורה מידי שבת בשבתו, וגם ביום זה שהם קורין עשרת הדיברות קורים איזה חלק מהתורה בס"ת, לית לן בה, דמוכח דהכל אמת. אלא שהם עומדים בהם, להיות שהם יסוד התורה, ונכתבו בלוחות, ואמרם הב"ה לכל ישראל, ויחרד כל העם באמירת הקב"ה אותם, ורוצים לעשות איזה זכר לקים באמירתן. ובזה לא יש קפידא. והוחזקו במנהג זה כמה שנים, כידוע. ומעין דוגמא כתב הרב מטה יהודה סוף ס"ק ה' על מ"ש הרב בית יעקב ע"ש.

עונה על כך החיד"א, כי הדבר אינו דומה. שם המדובר שקוראים רק את עשרת הדיברות, וא"כ יטענו המינים כי הסיבה שקוראים רק את עשרת הדיברות היא מפני שרק זה מסיני. משא"כ כאן, בכל שבת קוראים פרשיות, וגם כעת שהיגענו לעשרת הדיברות – לא קוראים רק את עשרת הדיברות, אלא את כל הפרשה – ישנו עניין לעמוד, כי כתוב ויחרד כל העם אשר במחנה, וכן כתוב ויעמדו מרחוק, וכו'. כיון שהם קיבלו את עשרת הדיברות באימה וביראה, ע"כ עושים זכר למעמד הר סיני. אפשר לסתום את פיהם של מינים, אין להם על מה לבנות, אין להם טענה שהאנשים ח"ו יאמינו להם, שתתערער אצלם האמונה ח"ו.

כך הוא מיישב, כי אין בכגון דא חשש של תרעומת המינים.

בשו"ת אגרות משה [חלק ו', או"ח ח"ד סימן כ"ב. וע"ע שם חלק ד' סימן כ"ב] מובא כי שאלו אותו ג"כ את השאלה הזאת – הוא ג"כ לא ראה את תשובת הרמב"ם – והוא מיישב זאת.

וזה לשונו שם, הנה בדבר עמידת העם בשעת עשרת הדיברות, שנהגו שיש מפקפקים מהא דאיתא בברכות דף י"ב ע"א, דא"י אמר שמואל אף בגבולין ביקשו לקרות עשרת הדברות בק"ש כמו במקדש, אלא שכבר ביטלו מפני תרעומת המינים, ופרש"י שלא יאמרו לע"ה אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה, ושמעו מפיו בסיני, שלכן הרי כשעומדין בשעת עשרת הדיברות ויושבין בשעת כל הקריאה, ג"כ יבואו לומר כן.

ואם היא קושיא, אין התירוצין שהבאת מלקוטי מהרי"ח מחמת שאיכא טעם לעמוד לזכר ויעמדו מרחוק, שהיתה בשעה זו, כלום דהא גם בקריאת עשרת הדיברות איכא טעם גדול לאמרן בק"ש, אבל חששו לאמירת המינים, שאינו בשביל זה, אלא שרק אלו לבד הוא אמת. ומה שכתב, שמאחר שקורין ג"כ יתר התורה רק עומדים בעשרת הדיברות ליכא כל כך חשש, הוא טעם דחוק, דהא התם הרי קורין גם פרשיות דק"ש וציצית, ושון כמו עשרת הדיברות בלא שום שינוי. ומ"מ יאמרו, דעשרת הדיברות לבד אמת. (תירוץ לזה, עיין לקמן ד"ה אמנם. יב"ן).

כ"ש בקריאת התורה, שעושין שינוי, שיש לחוש שהשינוי הוא שיאמרו המינים דלכך מכבדין קריאה זו, משום דרק עשרת הדיברות הוא מן השמים, והשאר משה בעצמו אמרן.

אבל מה שאתה מתרין, מחמת שנהגו לעמוד גם בשירת הים בפ' בשלח, ובשביעי של פסח – המדובר לגבי אלה שנוהגים כך – שמזה רואין שאיכא עוד דברים שעומדים, אף שלא שייך שם דברי המינים, יבינו שהוא מטעם אחר, הוא תירוצן נכון.

כלפיהם יש תירוצן טוב. כי לא עומדים רק בעשרת הדיברות, וממילא יבינו כי ישנה סיבה אחרת. אין פה מקום לטעון, כי רק את זאת הקב"ה אמר.

כיון שהם – בקהילותיהם – נוהגים לעמוד גם בשירת הים, בפרשת בשלח, מה יגידו המינים

שאלה מהקהל: גם במציאות, בשום תפילה לא מוזכר עשרת הדיברות.

תגובת מרן שליט"א: נכון. אבל בנדון דידן – אולי בהמשך זה יהיה יותר מובן – הקושיא היא מפני שאנחנו כבר מדברים על הנושא הזה, מזכירים את הלוחות, א"כ מדוע לא אומרים מה שכתוב בהן גופא.

דרך אגב, מהרש"ל עשה תקנה, הנהיג שיגידו עשרת הדיברות בכל יום, לפני ברוך שאמר וכו'. הוא סובר, כי הדבר נאסר רק כאשר אומרים זאת בברכה, כמו בבית המקדש בברכות ק"ש. לדעתו, הדבר מותר. הוא הנהיג, שיאמרו זאת בכל יום.

אמנם מה שהקשה באגרות משה [כדלעיל ד"ה ואם], מדוע רק לגבי עשרת הדיברות, המינים יגידו כי רק הם נאמרו למשה מפי הגבורה בסיני? הרי אמרו, עשרת הדיברות, וקרית שמע. שלושת הפרשיות, שמע והא"ש, ופרשת ציצית. א"כ מה עם ק"ש?

התשובה היא, כי לגבי ק"ש הם יבינו שהסיבה היא, מפני ששם אומרים זקשרתם לאות על ידיך, והיו לטטפת בין עיניך, והרי מניחים אז תפילין, ולובשים ציצית. לכן שייך לומר את זאת. או בגלל שכתוב בתלמוד ירושלמי, כי עשרת הדיברות הם רמוזים בק"ש, לכן אמרו זאת, אבל אין ראיה לגבי שאר התורה. בתלמוד בבלי מתיבתא הביאו זאת, על הדף, וממילא אזדא לה הוכחתו.

נמצאנו למדים שגם תשובתו הראשונה של פירוש עיון תפילה, אין הכרח, רק אליבא דתשובת הרמב"ם שאינו מחלק ובכלל גזונא אסור.

עד כה, אמרנו בעזרתו יתב' עכ"פ ארבע תשובות.

*

מי שיעיין בדברי מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [דף קל"ז ע"ב], יראה ויבין כי השאלה דלעיל לא הפריעה לו בכלל.

וזה לשונו שם, וכן כתוב בתורתך, ושמרו וכו'. כי זה לא היה כתוב בלוחות, אלא בתורה (הרד"א). זהו מהר"ר דוד אבודרהם.

לגבי זה? מדוע עומדים? אלא מאי, כיון שזאת קריאה חשובה, וישנן כמרכן עוד קריאות שנוהגים לעמוד בהן, א"כ גם זה כאחד מהן. אין למינים פתחון פה, אפשר לסתום את פיהם בקלות. לכן, אין מה לערער.

אבל לע"ד אין זה בכלל קושיא, דבשביל חששא בעלמא, שמא יאמרו המינים לע"ה, לא היו אוסרין מלקרוא עשרת הדיברות, דהוא דבר שלא בנקל יכולין להטעות אף לע"ה. כי מובן הטעם, מה שהיה ראוי לקראם בכל יום יותר משאר פרשיות, כדכתב הרמב"ם בפירוש למשנה בתמיד רפ"ה, לפי שהם עיקר הדת וראשיתו, שלכן חזינו שלא ביטלו מלומר במקדש, משום שבמקדש שאיכא תמיד כהנים יראי ה' בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, שכולם יראי ה', וגם תמיד נמצאים שם הסנהדרין מג' בתי הדינים, לא יוכלו המינים להטעותם. כי יש להם לשאול תכף, ויבטלו דברי המינים. ורק במה שאמרו במקדש תחילה בברכה 'עד העולם', ולא הזכירו 'עולם' השני, יכלו המינים להטעות לע"ה אף במקדש, מהשמטת הזכרת עולם השני. אבל במה שקורין עשרת הדיברות, יותר אין מקום לטעות כלל, שלכן לא יכלו להטעות במקדש. ומצד זה התקינו תחילה גם בגבולין וכו'.

אם כן לפי זה, גם בענייננו אין חשש של תרעומת המינים. כי מה הם יגידו, אם נאמר כך, יישמח משה במתנת חלקו וכו' וכן כתוב בתורתך, זכור את יום השבת לקדשו וגו', שרק פסוק זה הוא שאמר הקב"ה? ברם, הרי לפני כן בתפילת ערבית שבת, אמרנו פסוקים, וכן ישנן תפילות נוספות, שמביאים בהן פסוקים מחלקים אחרים בתורה. כגון מזכירים בתפילת המוספין. אינני מדבר לגבי אלה אשר מזכירים בתפילת מוסף, פסוקים של קרבנות. אלא הנני מדבר גם עלינו, שאנחנו לא מביאים את זה, אלא בימים טובים, כגון שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'. ממילא, אין להם פתחון פה.

א"כ הרד"א ומהרי"ץ הסבירו, כי זהו גופא מה שכתוב כאן. לא חשבו שישנה כאן את הקושיא הזאת דלעיל. אדרבה הם מסבירים, כי זכות בהן שמירת שבת, וכן כתוב בתורתך, פירושו שזה לא כתוב בלוחות, אלא בתורה. כפי שאמרנו, בפרשת כי תשא.

בפרט לפי הגירסא שלנו, הדבר יותר 'חזק'. כי בערבית שבת, אנחנו לא אומרים 'וכן כתוב בתורתך', אלא 'כאמור'. אתה קידשת את יום השביעי לשמך, תכלית מעשי שמים וארץ. וברכתו מכל הימים, וקדשתו מכל הזמנים. 'כאמור' ויברך אלהים וגו'. לא נזכר כאן סגנון, וכן כתוב בתורתך, כמו בשחרית.

הדבר מתקשר היטב, וברכתו וכו' וקדשתו וכו', כאמור ויברך וכו'. אולם בשחרית שבת, כתוב בסגנון אחר. כי רצו להגיד, כי הפסוקים שנביא הם לא בלוחות, אלא משהוא חדש שמביאים לנו, וכן כתוב בתורתך, ושמרו בני ישראל וכו'. אבל המעניין הוא, שבעדות האחרות – כולל הר"ד אבודרהם – גם שם, בערבית שבת, הם גורסים 'וכן כתוב בתורתך'. ובכלל, הם מתחילים מתחילת הפרשה, יום הששי ויכולו וגו'. ואכמ"ל.

בכל אופן, לפי האבודרהם ומהרי"ץ, נראה כי הדבר נוח להם. עברו על כך בשתיקה גמורה. נראה שהם חשבו, שאין כאן שום קושי. מאי קשיא לך? למה לא מביאים את מ"ש בלוחות? מי אינו יודע מה כתוב בלוחות? מי אינו מכיר את עשרת הדיברות? וכי זהו חידוש? זכות בהן שמירת שבת, אכן, כולם יודעים, אפילו עמי ארצות. אין צורך להוכיח זאת להם. לכן הביאו פסוק שלא כ"כ מכירים, את הפסוק שבפרשת כי תשא.

זהו דבר אחד. תשובה חמישית.

דבר שני, תשובה ששית. נראה כי לא רצו להטריח את הציבור, להגיד את כל הפרשה, זכור את יום השבת וגו'. הם בחרו, משהו יותר קצר, אשר מביע את עיקר התוכן.

ויתירה מכך. הרי בפרשת יתרו כתוב, זכור את יום השבת לקדשו וגו'. ובפרשת ואתחנן כתוב,

שמור את יום השבת וגו'. ואכן אנחנו יודעים, כי 'שמור' וזכור בדיבור אחד, אבל ישנם עוד הרבה הבדלים בין הדיברות. ולענייננו, יש חילוק בעיקר מצות השבת. האם השבת היא זכר למעשה בראשית, או זכר ליציאת מצרים.

בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו כתוב, **פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ** [שמות כ', י]. ואח"כ בפרשת ואתחנן כתוב, **וַזְכֹּרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצֵאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה. עַל כֵּן צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ, לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת** [דברים ה', יד]. וכבר דנו הרמב"ם והרמב"ן ושאר רבוותא בטעם החילוק. ואכמ"ל.

מעתה, אם יביאו בתפילה את הכתוב בדיברות שבפרשת יתרו, אזי יגידו כי זהו העיקר. ואם יביאו את הכתוב בדיברות שבפרשת ואתחנן, יגידו כי זהו העיקר. מה נעשה?

נביא את שניהם?

בודאי שזאת אריכות רבה, להגיד גם את זכור וגו', ואת שמור וגו'. זהו בודאי טורח ציבור. לכן העדיפו שלא לומר זאת כלל. זו התשובה השביעית.

אלו תשובות פשוטות, שלושת התשובות האחרונות שאמרנו מעצמנו, לגבי השאלה דלעיל. וכך נראה, דמהני טעמי, האבודרהם ומהרי"ץ לא חשבו שישנה כאן שום קושיא.

זכינו ואמרנו בס"ד שבע תשובות. עכשיו, מהסוף להתחלה, ונתחיל מהתשובות הפשוטות. מן הקל אל הכבד.

א' את הלוחות לא צריכים להביא – ונכלול בזאת ג"כ תשובה לשאלה שנשאלה מקודם – מכיון שזהו דבר מפורסם, כולם יודעים אותו, אין צורך להביא זאת בתפילה. עשרת הדיברות, הם דברים שידועים לכל ישראל.

דבר שני, הנוסח שבעשרת הדיברות הוא יותר ארוך, לכן העדיפו את הפסוק ושמרו וגו' כי הוא יותר קצר.

בשביל מה הוא כתב כאן, שמצות שבת נאמרה בתורה עשר פעמים? מה הקשר? נראה שאין לו סיבה מיוחדת לכך, מבחינת הפירוש. אלא בדרך אגב הוא מצא מקום להכניס כאן את הנושא הזה, כי עשר פעמים כתוב בתורה שמירת שבת, ושמור וזכור הן עוד שתיים. חוץ מעשרת הדיברות ישנם עוד עשר פעמים, לא רק ושמרו וגו' אלא ישנם עוד. לחזק את עניין שמירת השבת.

מקור דברי המשנ"ב בהקדמתו להל' שבת, כי י"ב פעמים מוזכר עניין שבת בתורה, הם בדברי הרמב"ם בספר המצוות, ורבינו בחי' ז' פעמים הוזכר עניין איסור אכילת דם, ונ' פעמים עניין יציאת מצרים. הקשר שבין הדברים דלעיל, לתענית עשירי בטבת, כי אם היו שומרים עם ישראל את השבת, הקב"ה היה מוחל להם על כל עוונותיהם, וביהמ"ק לא היה נחרב.

אולם המלים הללו שלו, הם עוררונים. ומכך העניין התקשר אצלי, עם תענית עשירי בטבת. רק שצריכים להקדים ולהסביר זאת.

בספר משנה ברורה, בהקדמה להלכות שבת, מובא בזה"ל, כתיב בתורה, זכור את יום השבת לקדשו ששת ימים תעבוד וגו', כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ וגו'. הורה לנו הכתוב בזה, שעניין שבת הוא שורש האמונה, לידע שהעולם הוא מחודש. וכיון שברא הכל, הוא אדון על הכל, ואנחנו עבדיו. ומחוייבים לעשות רצונו, ולעבדו בכל גופנו ונשמותנו וממוננו, כי הכל שלו.

וזהירה התורה על שמירת השבת, שתיים עשרה פעמים. ואמרו חז"ל, כל המשמר את השבת, כאילו מקיים כל התורה. וכל המחלל השבת, כאילו כופר בכל התורה כולה. והכל מטעם הנ"ל, דהוא שורש האמונה.

המשנ"ב לא ציין, מהיכן הוא המקור שלו שהדבר נזכר י"ב פעמים בתורה.

אבל כנראה, מקור דבריו הוא ממ"ש הרמב"ם בספר המצוות [שורש תשיעי] בזה"ל, הנה כבר התבאר, כי לא בריבוי הלאוין או העשה, ירבו המצוות.

תשובה שלישית, לא רצו להביא את הנוסח של פרשת יתרו, או את הנוסח של פרשת ואתחנן, כיון שאז יגידו כי זהו העיקר. ולהביא את שניהם, ק"ו שזאת אריכות עצומה. לכן הביאו פסוק אחר.

תשובה רביעית, משום תרעומת המינים. תשובה חמישית, כי שם נזכר שזה מיוחד לעם ישראל. ושמרו בני ישראל את השבת, ולא בני נח.

תשובה ששית, כיון שגם עשרת הדיברות נחשבות 'ברית'.

והתשובה השביעית, כיון שהפסוק הזה – ושמרו בני ישראל את השבת וגו' – נאמר בלשון רבים, אזי ישנה בכך זכות שלגאולה, אם ישמרו ישראל שתי שבתות. לכן העדיפו זאת.

*

בספר סדר עבודת ישראל [דף 219], נראה למעניין ג"כ שלא הפריעה לו הקושיא הזאת, דלא הרגיש שום קושי בזה, אלא עבר על כך 'כלאחר יד'. ברם, הוא מוסיף שם על כך משהו מעניין.

את הספר-סידור, סדר עבודת ישראל, לא כ"כ מכירים. מחברו הוא הר"ר יצחק בן אריה יוסף דב בר. הנני מכיר אותו, מאז שהייתי בשיבת קול תורה [שבירושלם עיקו"ת], המשגיח הגה"צ גדליה אייזמן זצ"ל היה מתפלל בקביעות מתוך הסידור הזה. והוא גם היה קורא, כפי שכתוב שם. מחבר הספר היה דייקן מאד. הרי האשכנזים אומרים, בָּרְכוּ אֶת ה' המבורך, הרי"ש דברכו בשוא נח. אבל הוא היה אומר, בָּרְכוּ וכו' לא רק בשוא נע אלא בשוא פתח. כי כך כתוב בסידור הנז"ל. אולי בגלל כך הוא בחר את הסידור הזה, כי הוא היה מדייק. כשהוא היה אומר תיבת בָּרְכוּ, היה עושה ברי"ש שוא פתח, ממש כפי שקוראים אנחנו.

הוא כותב שם בזה"ל, 'וכן כתוב' בתורתך ושמרו וכו'. פירוש, שגם בתורה, זולת עשרת הדיברות שבלוחות, נאמרה שמירת שבת. ונמצא מצות שבת י' פעמים בתורה, מלבד זכור ושמור של י' הדיברות.

הרמב"ם מסביר, את מה שלפעמים ישנם בתורה כמה לאוין, אשר חוזרים על עצמם. אומר הרמב"ם, כי אין זאת סיבה – כגון אם הלאו הזה חוזר בתורה ג' פעמים – שמפני זה ייחשב הדבר כשלוש לאוין, מכיון שזהו אותו העניין עצמו, אלא זה נחשב לאו אחד. וגם לא לוקים על כך יותר. התוספת באה רק בכדי להזהיר, כי הדבר הוא חמור, אולם לא מבחינת המלקות. כך שיטת הרמב"ם. הגאונים והרמב"ן חולקים על זאת, אבל זהו נושא בפני עצמו, שכבר דיברנו על כך בס"ד בעבר בשיעור בהעלותך התשפ"א בשל"ב.

ממשיך הרמב"ם וכותב כך, כבר נודע, שהציווי בשבת לנוח, נכפל בתורה שתיים עשרה פעמים.

התראה שיחשוב אחד מאשר ימנו המצוות, שיאמר כי מכלל מצות עשה המנוחה בשבת, והיא שתיים עשרה מצוות.

וכן באה האזהרה מאכילת דם, שבע פעמים. היחשוב גם כן שום משכיל ויאמר שאיסור הדם שבע מצוות?

התורה חוזרת על איסור אכילת דם, שבע פעמים. וכי הן נחשבות שבע מצוות? אף אחד לא יטעה בכך. א"כ השבת זאת מצוה אחת בלבד, ואיסור אכילת דם זאת מצוה אחת בלבד. מה שהתורה חוזרת על כך הרבה פעמים, הדבר אינו סיבה להחשיב את זה כמצוה נוספת במניין תרי"ג מצוות.

היכן כתוב בתורה עניין שבת, שתיים עשרה פעמים?

כדאי שהעורך יביא זאת בחוברת, בכדי שהדבר יהיה לטוטפות מול עינינו [וכדלקמן].

בעשרת הדיברות, שתי פעמים. א' בפרשת יתרו [שמות כ'], זכור את יום השבת לקדשו וגו'.

ב' בפרשת ואתחנן [דברים ה'], שמור את יום השבת לקדשו וגו'.

ג' ששת ימים תעשה מעשה, וביום השביעי תשבת. למען ינוח שורך וחסמך, וינפש בן אמתך והגר [שמות כ"ג, י"ב].

ד' ואתה דבר אל בני ישראל לאמר, אך את שבתתי תשמרו. כי אות הוא ביני וביניכם לדתיתכם. לדעת כי אני יי' מקדשכם.

ה' ושמרתם את השבת, כי קדש הוא לכם. מחלליה מות יומת. כי כל העשה בה מלאכה, ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמיה.

ו' ששת ימים יעשה מלאכה. וביום השביעי, שבת שבתון קדש ליי'. כל העשה מלאכה ביום השבת מות יומת.

ז' ושמרו בני ישראל את השבת. לעשות את השבת לדתם, ברית עולם. ביני ובין בני ישראל, אות הוא לעולם. כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ. וביום השביעי שבת וינפש.

ארבעת הפסוקים האחרונים דלעיל, הינם בספר שמות פרק ל"א.

ח' ששת ימים תעבד, וביום השביעי תשבת. בחריש ובקציר תשבת [שמות ל"ד, כ"א].

ט' ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קדש, שבת שבתון ליי', כל העשה בו מלאכה יומת. לא תבערו אש בכל מושבתיכם ביום השבת [שמות ל"ה, ג'].

י' את שבתתי תשמרו, ומקדשי תיראו, אני יי' [ויקרא י"ט, ל'].

יא' ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש, כל מלאכה לא תעשו. שבת הוא ליי', בכל מושבתיכם [ויקרא כ"ג, ג'].

יב' את שבתתי תשמרו, ומקדשי תיראו, אני יי' [ויקרא כ"ו, ב'].

סה"כ י"ב פעמים. עשר פעמים, חוץ מן השתיים שבעשרת הדיברות.

*

ועניין [איסור אכילת] דם, מובא בתורה שבע פעמים.

א' כל חלב וכל דם לא תאכלו [ויקרא ג'].

ב' וכל דם לא תאכלו בכל מושבתיכם לעוף ולבהמה [ויקרא ז'].

נ' פעמים, כי כמעט היינו נשקעים בחמשים שערי טומאה, והקב"ה עשה לנו חסד, והוציא אותם משם לפני שניכנס לשער החמשים.

הוא מאריך בכך, מי שירצה להבין זאת באופן מושלם היטב, יעיין שם. [ועוד טעם אחר שנזכרה יציאת מצרים בתורה חמשים פעמים, כנגד חמשים שערי בינה, שהיא המוציאה עבדים לחירות כנודע. ומסתמא כבר נכתב טעם פשוט זה בספרים. איתמר].

*

היגענו וכעת לעניין עשירי בטבת.

כידוע, עשירי בטבת זהו היום שבו סמך מלך בבל – נבוכדנאצר הרשע – הביא את ירושלם עיקו"ת במצור ובמצוק. המצור התחיל, מעשירי בטבת, ונמשך שלוש שנים. מה שגרם לכך, הוא עוון חילול שבת. דהיינו, אם עם ישראל היו שומרים שבת, הקב"ה לפנים משורת הדין היה מוכן למחול להם על כל העבירות. אפילו על ע"ז ג"ע ושפ"ד, על הכל, רק שישמרו לכל-הפחות שבת. אבל, בעוה"ר הקשו את ערפם. לא שמעו. אפילו שבת, הקב"ה מוכן ממש בחסד. והוא מתרה בהם.

אחד העניינים המיוחדים בעשירי בטבת, דבר שאין בשאר הצומות, הוא כי בכל הצומות, אין קשר בין היום לבין החודש. יש את צום הרביעי, וצום החמישי, וצום השביעי, וצום העשירי. י"ז בתמוז, זה בחודש הרביעי, תמוז. תשעה באב, בחודש החמישי, מנחם אב. צום גדליה, בחודש השביעי, בג' תשרי. כמרכן תענית אסתר, בי"ג באדר. הצום היחיד, שגם היום וגם החודש הם בעשירי, זהו אך ורק עשירי בטבת. והדבר אומר דרשני.

עשירי בטבת, בחודש העשירי.

טבת מונים מניסן, תשרי הוא השביעי, מרחשון הוא השמיני, כסלו הוא התשיעי, וטבת הוא החודש העשירי.

עשירי בעשירי.

לפי כל ההקדמות שאמרנו בס"ד לעיל, מובן כי הדבר לא נקבע כך לחנם, אלא זה בא לעוררנו לשורש החרבן. מה גרם אותו.

ג' ואיש איש מבית ישראל, ומן הגר הגר בתוכם, אשר יאכל כל דם. ונתתי פני בנפש האכלת את הדם, והכרתי אתה מקרב עמך [ויקרא י"ז, י].

ד' על פן וגו' כל נפש מכם לא תאכל דם. והגר הגר בתוכם לא יאכל דם [שם שם, י"ב].

ה' דם כל בשר לא תאכלו. כי נפש כל בשר דמו הוא, כל אכליו יכרת [שם שם, י"ד].

בספר ויקרא, הדבר חוזר שלוש פעמים כדלעיל. ובפרשת ראה, בפרק י"ב, הדבר חוזר עוד שתי פעמים, וכדלקמן.

ו' רק הדם לא תאכלו, על הארץ תשפכונו פמים [דברים י"ב, ט"ז].

ז' רק חזק לבלתי אכל הדם, כי הדם הוא הנפש. ולא תאכל הנפש עם הבשר [שם שם, כ"ג].

כיון שהתורה חוזרת על איסור דם כ"כ הרבה פעמים, לכל הפחות שיהיה לנו גם את זאת בחוברת שערי מול העיניים לזכרון. ובעז"ה עוד נדבר על כך, בסוף השיעור הזה.

רבינו בחיי ג"כ כותב זאת בפרשת ראה, לגבי הפסוק רק חזק לבלתי אכל הדם וגו' [דברים י"ב, כ"ג]. שהתורה חוזרת על עניין השבת, שתים עשרה פעמים. ועל עניין הדם, שבע פעמים. כי כיון שאומות העולם היו רגילים באכילת הדם, היה צורך לעקור זאת מעם ישראל, לכן התורה חוזרת ומשננת לנו זאת.

وهוא מוסיף, שעניין יציאת מצרים כתוב בתורה חמשים פעמים. והדבר ידוע כבר מתיקוני הזה"ק.

אבל מי שמביט מן הצד יכול לחשוב, ישאל, אם רוצים לחזק איזה דבר מסוים, למה על זה חוזרים שבע פעמים, ועל זה י"ב פעמים, ועל זה חמשים?

מה נשתנו אלו מאלו?

אכן אין שום דבר שהוא לחנם. התשובה היא, מי שיעיין במדרש תלפיות בענף דם, יראה כי הוא כותב סיבה מדוע הדם שבע, כנגד שבעת מלכי השדים וכו'. והשבת י"ב פעמים, כנגד י"ב השבטים, שהם היסוד של-עולם. יציאת מצרים

סֶמֶךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַם, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה. כתובה המלה 'בעצם'. א"כ כפי שיום הכיפורים דוחה שבת, לפי שכ"כ בפסוק [ויקרא כ"ג, כ"ט] פִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תַעֲנֶה 'בְּעֶצֶם' הַיּוֹם הַזֶּה, וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ. כך גם עשירי בטבת דוחה שבת. כך כותב האבודרהם.

מֶרֶן הַבֵּית יוֹסֵף [בסימן תק"נ] משתומם על כך, וכותב בזה"ל, ולא ידעתי מניין לו זה.

מהיכן האבודרהם הביא את הגזירה שזה הזאת, 'בעצם' – 'בעצם'. איפה זה כתוב?

ברם לאחר החיפושים, מצאו זאת בספר תיקון יששכר [דף כ"ח ריש עמוד א'], הוא מביא בהדיא כך בשם תשובת הגאונים. כבר בעל כנסת הגדולה העיר על כך, בסימן תק"נ.

להלכה ולמעשה לא נפסק ככה, ברמב"ם ובש"ע, אבל יש מן המפרשים המתחשבים בכך, בכדי להראות ולדעת – לכל הפחות – למרות שהדבר אינו נוגע אלינו להלכה ולמעשה, כמה חמור ומסוכן ח"ו צום עשירי בטבת, מבחינת מה שיכול ח"ו להתחולל ביום הזה, בלי הצום. הרי אנחנו לא צמים, בתורת זכר למה שהיה בעבר, אלא ח"ו שלא יתחדשו עלינו גזירות רעות, כפי שכתב החתם סופר בתורת משה ח"ב פרשת ויקרא (בדרשה לז' אדר), כי ב"י בטבת יושבים ב"י"ד של מעלה לדון, איזה חרבן חדש יהיה.

וכעת נוסף כאן העניין, שעשירי בטבת הוא כמו יוהכ"פ, הוא חמור יותר מתשעה באב. ולמה?

ראשית, כי זאת ההתחלה של פורענות, מאז התחיל הכל. המצור התחיל, וכל מה שהיה אח"כ, י"ז בתמוז ות"ב, זהו ההמשך. אבל המצור התחיל ג"כ בשבת, בעוון חילול שבת.

מי שירצה לדעת את החשבון, כיצד הוא הדבר, יעיין בספר יערות דבש [חלק ב' דרוש י"ב], ויראה. הוא עושה את החשבון, ומביא ראיות, ויוצא שעשירי בטבת חל ביום שבת.

המצור על ירושלם החל, מכיון שהם בעוה"ר לא חזרו בתשובה.

ישנו מאמר במדרש פסיקתא רבתי [סימן כ"ז אות ד'], לגבי הפסוק בירמיהו [ב', ד'] שָׁמְעוּ דְּבַר יְיָ בֵּית יַעֲקֹב, וְכָל מְשֻׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל.

אמנם בגמרא [תענית] מובאת דעת רבי שמעון, שהמצור החל בחמישי בטבת, אבל ההלכה היא כדעת רבי עקיבא, שזה היה בעשירי בטבת.

מדוע הקב"ה סיבב, שזה יהיה בעשירי בעשירי? התשובה היא, כי עניין שבת כתוב בתורה, עשר פעמים. 'בעשירי', זה עשרת הדיברות, עוד שתי פעמים. חילול שבת קודש גרם שיהיה עשירי, בעשירי.

ולא רק זה. ספרתי ומצאתי כי בעשרת הדיברות – בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן יחד – עשר פעמים כתובה המלה שבת. כולל המלה 'שביעי'. זכור את יום 'השבת', ויום 'השביעי', 'שבת' ליי"א אלהיך וגו'. ביחד, עשר. עם הכולל.

חוק ממה שהעניין של 'עשירי בעשירי', בא להשוות את עשירי בטבת, עם יום הכיפורים, שהוא בעשירי בתשרי. וזאת במיוחד לפי שיטת הגאונים.

כידוע, האבודרהם מביא – זהו דבר מפורסם – כי אם היה חל עשירי בטבת בשבת, הוא היה דוחה את השבת, כמו יום הכיפורים [עניין בהרחבה בשיעור ויגש התשע"ג]. דהיינו, עשירי בטבת חמור אפי' יותר מתשעה באב.

וז"ל האבודרהם [בדף רנ"ד], חילוק יש ביניהם, שארבעת הצומות – י"ז בתמוז, תשעה באב, צום גדליה, תענית אסתר – הם נדחים לפעמים כשחלו בשבת, חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת. אבל הוא חל לפעמים ביום ששי, ומתעניין בו ביום. ואפילו היה חל בשבת, לא היו יכולים לדחותו ליום אחר.

אם היה היכי תמצוי, שכן יחול בשבת, היו מתענים בשבת. בלוח שלנו זה לא קורה, אבל בזמנם שהיו מקדשים עפ"י הראייה, אם היה חל עשירי בטבת בשבת, אזי לא היו יכולים לדחות אותו ליום אחר, אלא היה צריך להתענות גם בשבת. צום זה דוחה את עונג שבת, וחייבים לצום בשבת.

והסיבה היא, מפני שנאמר בו "בעצם היום הזה", כמו ביום הכיפורים.

דהיינו, כתוב בספר יחזקאל [כ"ד, ב'] בֵּן אָדָם, פֶּתַח לָךְ אֶת שַׁם הַיּוֹם, אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה.

למרות שעבדו ע"ז, אם היו שומרים שבת, אזי היה נמחל להם.

כי שמירת השבת, תעיד על אמונת החידוש וההשגחה, ומכחישה את עבודת האלילים. וא"כ א"א שחטא ע"ז יגרום החרבן, אחר שבשמירת השבת מעיד בהיפך, שה' ברא העולם, ומשידד את המערכה. וכבר אמרו, שאם שמרו ישראל שתי שבתות, מיד נגאלים (וכ"ש שיועיל זכות השבת שלא תיחרב ירושלים).

וכך אירע בסוף בעוונותינו הרבים שנחרבה. זהו החידוש, 'עשירי בעשירי', בכדי לזכור את העניין הזה, דהיינו, לדעת כי המצור התחיל בגלל שלא שמרו שבת, שנזכרה בתורה עשר פעמים, חוץ מעשרת הדיברות. עשירי, בעשירי.

המשך בעניין השמחה, ומ"ש הרמב"ם כי מצות עשה ללכת בדרך האמצעית, מצד זהלכת בדרכיו. ודברי הרמב"ם בפי' המ"ש כי מן הכתוב נביא לגבי התעניות, למדים את עניין המיצוע.

מתוך הדברים דלעיל, הננו ממשיכים וחוזרים אל הנושא שלנו [שדיברנו עליו בהרחבה בשיעורים האחרונים], בעניין זהלכת בדרכיו, ובכללם בפרט עניין מצות השמחה, שהרמב"ם אומר [בהל' דעות] כי האדם צריך ללכת במדותיו יתב', מה הוא רחום אף אתה רחום.

הרמב"ם מכליל בזה חידוש, כי צריך שהאדם ילא יהא מהולל ושוחק, ולא עציב ואונן, אלא שמח כל ימיו בנחת, בסבר פנים יפות'.

מוסיף ואומר לנו הרמב"ם בפירוש המשנה [בהקדמה ל'שמונה פרקים', בפרק הרביעי, דף תק"ל], כי דבר זה נכלל ג"כ בעניין הצומות. גם בזה, ישנו את עניין המיצוע.

וז"ל הרמב"ם בפמ"ש שם, דברי הקבלה של נביאינו וחכמי תורתנו, ראינום שהיתה מטרתם המיצוע. בעניין המדות, ללכת תמיד באמצע. זהו שביל הזהב.

כפי שמחייבת אותם התורה. הרמב"ם מדבר לפני כן, בעניין מה רצון ה', לגבי אכילה ושתייה וכל תאוות העוה"ז. הוא

זהו מאמר ממש מבהיל. הוא מביא, כי הם ביטלו את כל עשרת הדיברות. אחד אחרי השני. אנכי י"י אלהיך, כיחשו בשם. הכל מפורש בפסוקים, שעברו על כל עשרת הדיברות.

ואף על פי כן, הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו, נתן להם אפשרות לקיים רק דבר אחד, לשמור שבת. 'שמעו דבר י"י בית ישראל', זה שבת קודש, שנאמר [ישעיהו נ"ח, י"ג] ממצוא חפצך יודבר דבר. ונאמר [שמות ל"א, י"ג] ואתה ידבר אל בני ישראל לאמר, אף את שבתתי תשמרו וגו'.

בספר ירמיהו פרק י"ז נאמר כך, פה אומר י"י, השמרו בנפשותיכם. ואל תשאו משא ביום השבת, והבאתם בשערי ירושלים: ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת, וכל מלאכה לא תעשו. וקדשתם את יום השבת, באשר צויתי את אבותיכם: ולא שמעו, ולא הטו את אזנם. ויקשו את ערפם לבלתי שמוע, ולבלתי קחת מוסר: והיה אם שמע תשמעון אלי נאם י"י, לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת, ולקדש את יום השבת לבלתי עשות בו כל מלאכה: ובאו בשערי העיר הזאת מלכים ושרים, ישיבים על פסא דוד, רכבים ברכב ובסוסים, המה ושריהם, איש יהודה וישיבי ירושלים. וישבה העיר הזאת לעולם. וגו'. ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת, ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלים ביום השבת, והצתי אש בשעריה, ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה.

אוי ואבוי.

חוץ מהמדרש [הנז"ל], גם הרד"ק והמלבי"ם עמדו בפירושיהם שם על כך.

וז"ל המלבי"ם שם [פסוק י"ט], 'כה אמר י"י אלי, אחר שהחליט ה' גזרתו, חזרה מדת הרחמים, ונתנה להם תרופה קלה שלא תיחרב ירושלים, והוא אם ישמרו את השבת מחללו. וזה כמ"ש חז"ל, [שבת דף קיח:] שפל השומר שבת כהלכתו, אפילו עובד ע"ז כדור אנוש, מוחלין לו.

עצמי תועלת, בין אם תאכלו ובין אם לא תאכלו.

ואחר כך ציוה אותם על הדרך האמצעית. מעניינת ההסתכלות של רמב"ם. הרמב"ם רואה דברים, שאנחנו לא רואים. זהו דבר מפליא.

ומעלות טובות בלבד, לא בצום. והוא אמרו להם, כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת לֵאמֹר, מִשְׁפַּט אֲמַת שְׁפֹטוּ, וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת אָחִיו [שם ט'].

וכי ביקשתי מכם צומות? הצום הוא בגלל העוונות, זאת בעיא שלכם, אני לא דרשתי זאת מכם מראש. מה הנני כן רוצה? 'משפט אמת שפוטו, וחסד ורחמים עשו איש את אחיו'. ואמר אחר כך [שם ח', י"ט] כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת, צוּם הָרְבִיעִי, וְצוּם הַחֲמִישִׁי וְצוּם הַשְּׁבִיעִי וְצוּם הָעֲשִׂירִי, יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה, וּלְמַעֲדִים טוֹבִים. וְהָאֲמַת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְיֶה:

הנה ההיפך, הימים הללו ייהפכו בעתיד לימים טובים. לא צומות. זהו מה שאני רוצה שיהיה, כשתנהגו כדת וכדין, באמת ובשלוש.

סתירת דברי מי שטענו כי שיטת הרמב"ם הנו"ל באה מן הפילוסופים.

הנני רואה כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, על כן אמשך ואעבור מן העניין הזה, אל דבר שהוא קצת מפליא בנדר"ד. אלמלא ראיתי, לא האמנתי.

אנחנו אמרנו – הדגשתי זאת בעבר – כי שיטת הרמב"ם היא מחודשת. לומר כי זהלכת בדרכיו, זה כולל את כל המדות, ללכת בדרך האמצעית.

ועכשיו ראיתי פתאום, הקרה השם לפני, את מ"ש בנ"ד ראש ישיבת סלבודקה בעבר, הג"ר יצחק אייזיק שר. הוא היה ראש ישיבה, וגם 'בעל מוסר' גדול. אולי ההיפך, כמה שהוא היה ראש ישיבה, ומוסר שיעורים בגמ' בעיון, נראה כי הוא השקיע במוסר יותר. הוא השקיע בשני החלקים, אבל שמא במוסר היה כובד המשקל

אומר, כי התורה לא הולכת בצורה קיצונית, עם צומות וסיגופים, אלא האדם צריך ללכת לפי דרך הטבע. מה שמותר לאכול, תאכל. ומה שאתה צריך לשתות, תשתה. אינך צריך לגור במערות, או ללבוש שק וצמר, אין צורך לצער את הגוף.

[הערת ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א. העניין שהביא מעכ"ת כי התורה לא הולכת בצורה קיצונית, היינו לאפוקי הנצרות כידוע. [אך לאו דוקא הם. יב"ן]. והיינו דאיתא בגמרא נזיר דף י"ט ע"א ועוד, תניא, רבי אלעזר הקפר ברבי אומר, מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזו נפש חטא זה. אלא שציער עצמו מן היין. וקל וחומר, ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ע"כ. ומטעם זה אמרו עוד בירושלמי סוף מסכת קידושין, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל וכו', וכמו שביארתי באריכות בתשובה שנדפסה בדברי חפץ קובץ כ' מדף ר"ג עכ"ל יצ"ו].

לאחר מכן הרמב"ם כותב כך, השיב ה' יתעלה, על ידי נביאו, למי ששאל על צום יום אחד בשנה, אם יתמיד בזה אם לאו. והוא אמרם לזכריה [ז', ג'] הֶאֱבַקָּה בַּחֲדָשׁ הַחֲמִישִׁי, הַנֶּזֶר פֶּאֶשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כִּמְהָ שָׁנִים.

כך מבני בבל שאלו את הנביא זכריה, לאחר שכבר נבנה בית המקדש השני, האם נמשיך לצום? הם כבר כמה שנים המשיכו לצום, כי היה נראה להם שביהמ"ק השני איננו כמו תפארתו של ביהמ"ק הראשון, כמו שהעידו הזקנים שראוהו, נמצא שזה עדיין לא כפי שצריך. לכן הם שאלו, האם עדיין צריכים הם להמשיך בכך?

והשיב להם – הנביא ענה להם בשם ה' – כִּי צִמַּתְם וְסָפּוּד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי, וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה, הָצוּם צִמַּתְנִי אֲנִי: וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ. הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים, וְאַתֶּם הַשְּׂתִים [שם, ה'–ו'].

הָאֵם אני צריך את הצום שלכם? אתם צמים בשבילי? אתם צמים על העוונות שלכם. אין לי

ממנה למד הרמב"ם הלכה זו, והיא ששנינו שם [פ"ב משנה א'] רבי אומר, איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.

ופירש שם הרמב"ם, מבואר הוא, שדרך הישרה היא הפעולות הטובות, אשר ביארנו בפרק רביעי [משמונה פרקי ההקדמה], והם מהמעלות הממוצעות. מפני שבהם יקנה האדם לנפשו תכונה חשובה, ויהיה מנהגו טוב עם בני אדם. והוא אמרו 'תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם'.

הנה ביאר כאן התנא, כי הדרך הישרה הנדרשת בעבודת ה', היא זו אשר יש בה גם משום תפארת לעושיה, היינו שיקנה על ידה קנין טוב לנפשו, וגם יש בה תפארת לו מבני האדם, היינו שדעת הבריות נוחה מאותה הדרך.

ואיזוהי אותה דרך? הוי אומר, הדרך הבינונית הממוצעת. זו היא הדרך הישרה שיש לו לאדם לבור לעצמו, כפי שמורנו התנא.

ובודאי היו לו לרמב"ם ראיות מן התורה, שהמצוה של 'והלכת בדרכיו' מתקיימת ע"י הליכה בדרך הבינונית הישרה, המבוארת במשנה זו. כי על כן, רבי קבע שזו היא הדרך הישרה, ודרכי ה' ישרים המה, כלשון הכתוב בהושע [י"ד, י'].

ומה נפלאים הם הדברים שכתב שם רבינו יונה, בפירוש משנה זו באבות – אמנם רבינו יונה מפרש אחרת, אבל הוא הביא גם את דברי הרמב"ם הללו. רבינו יונה הוא בר פלוגתא של רמב"ם, אולם בנדון דידן הוא קיבל את דבריו. לאחר שהוא פירש בזה מעצמו פירוש אחר, הוא כותב בזה"ל – 'ורמב"ם ז"ל פירש זאת המשנה על המדות, לעשותן על דרך האמצעית, שהוא דרך המובחר ותפארת לעשותו, שמכינה לב טהור לאדם ומחדשת בקרבו רוח נכונה. ותפארת לו מן האדם, שילמדוהו לנהוג עם הבריות מנהג טוב ונאה'.

הנה הוסיף רבינו יונה בשבח ההליכה בדרך האמצעית, ואמר שמה שהתפלל דוד המלך

אצלו יותר. עכ"פ כך ראיתי כתוב שם בהקדמת המו"ל.

בספר לקט שיחות מוסר [חלק ג', דף ת"ט] מובא בשמו בזה"ל, ברור הוא כי ההשתלמות הזאת המחוייבת בעבודתנו אנו, היא הצעידה בדרך הבינונית דוקא, כפי שפסק הרמב"ם שזו היא דרך ה' הישרה. ועל כן, עלינו להתאמץ לקיים מצוה זו של 'והלכת בדרכיו' בהתנהגות בדרך הישרה, במדה הממוצעת.

הוא קובע, כי ברור שזהו מה שצריך להיות, כפי שהרמב"ם אומר.

והפליאה הגדולה בעיני, למה מתרשלים בה היראים, ואינם מקיימים מצוה זו, כדרך שהם מקיימים מצות ישיבה בסוכה ומצות הנחת תפילין. לא רואים שמתייחסים לכך, אפילו יראי השם יתב'. הרי כפי שישנה מצוה לשבת בסוכה, ולהניח תפילין, ישנה עוד מצוה של והלכת בדרכיו. למה אינכם מקיימים גם אותה? מאי שנא?

בעת, תשמעו את תשובתם על פליאתו. וכאשר שמעתי מלמדן אחד, שהתנצל על זה שהוא מתרשל לשקול פעולותיו ולשום ארחותיו, לקיים המצוה של 'והלכת בדרכיו'. וטענתו בפיו, שהוא סבור שבודאי יש חולקים על הרמב"ם, ואין זו אלא דעת הפילסופים.

מה שטמון פה הוא, וכי ישנה איזו גמרא שכתוב בה כך? מהיכן הרמב"ם לקח את זה? מה המקור של דבריו? אין לזה מקור בגמרא, א"כ בטח זה בא מהפילסופים. הרי הרמב"ם היה פילסוף גדול.

השבתי לו באופן פרטי, וביארתי זאת גם בישיבה, שחלילה לומר על הרמב"ם שיבאר מצות ה' על פי דעת חכמי האומות.

היעלה על הדעת, כי הרמב"ם הסביר מצוה דאורייתא, על פי דעת חכמי אומות העולם? אתה נורמאלי?

חלילה להעלות על דל שפתים כדבר הזה. חס ושלום.

והוא ממשיך, ובסייעתא דשמיא עזרני ה' ומצאתי משנה מפורשת במס' אבות, אשר

ע"ה וביקש מאת ה', "לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי" [תהלים נ"א, י"ב], יכול כל אדם להשיג ע"י הליכה בדרך הישרה הזו, אשר היא תפארת לעושיה בתכלית השלימות.

ועלינו איפוא החובה להשתדל לקיים מצוה זו במסירות לב ונפש.

הערה מהקהל: חושבני שאת זה כתב בסוף. תגובת מרן שליט"א: כן. והוא אפילו מחזק את זאת, כדבר האמור. אבל אינני חושב כי זאת הוכחה שהוא קיבל את זה יותר מהפירוש הראשון שלו עצמו. רק הביא את פירוש הרמב"ם, ש"מ עכ"פ כי זה ג"כ דבר נאה ומתקבל.

מה שהוא הביא את פירוש המשנה במסכת אבות, ישנם כבר רבים המביאים זאת. ר"ל שאין זו ממש 'מציאה' כאשר ס"ל למר. ואף מהרמב"ם בעצמו בחיבור שם בהל' דעות פ"א סוף הלכה ג' מובן שמכוין ומרמז לציין למשנה באבות הנז', לבאר אותה כך.

כל גדולי ישראל, לא ראיתי אחד אשר חולק על דברי הרמב"ם בזה. רק כל הויכוח הוא – כפי שהדגשנו – האם זהו חיוב מדאורייתא. דברי הרמב"ם בעניין זה, שזו מצוה דאורייתא, הם אכן חידוש. אבל לגופו של עניין, כולם מסכימים שהדבר הוא נכון.

רבי' עובדיה מברטנורא הסביר כך את המשנה, ועוד הרחיב מדיליה בזה. וכן עוד רבים, בכללם החיד"א הביא זאת, והחפץ חיים, ובספר קיצור ש"ע פסק כך להלכה, הוא מביא זאת בהלכות דעות ומדות, ובעיקבותיו הבאתי זאת גם אני הקטן בספר שלחן ערוך המקוצר סי' מ"ח. הם לא אמרו שזה מדאורייתא, אבל שזאת הדרך והשיטה, זו הדרך לכו בה. זהו דבר המוסכם.

לפי מיעוט ידיעתי, אף אחד לא קישר זאת לאומות העולם, לפילסופיא. הרמב"ם אכן מביא הרבה מאד פילסופיא, אבל בנדון דידן? לא מינה ולא מקצתה. אינני יודע מה כתוב בנ"ד בספרי אוה"ע, אולם לפי מה שהנני 'מריח', אף אחד לא ציין שמקור דברי הרמב"ם

הוא מן הספרים שלהם. בהקדמה לשמונה פרקים, הרמב"ם מביא שמקורותיו בפרקים הללו מחכמי התורה ומחכמי הפילסופיא, אבל בנ"ד לא נראה שזה מהם. אינני חושב כי באוה"ע ישנו בכלל מושג כזה, ללכת במדות בדרך האמצעית. לבוא ולהגיד, שיש להם בכלל מהלך כזה. לא נראה לי.

עכ"פ צריכים לדעת. ראיתי כתוב בשם הגר"א, שהוא אמר, הלואי שאזכה להיות במחיצתו של רמב"ם בעולם הבא.

היכן הוא רוצה להיות בעולם הבא? באיזו ישיבה? בישיבה של רמב"ם. 'הלואי', הוא מתפלל על זאת, הוא רוצה בכך.

והמשיך הגר"א ואמר, ולכל הפחות במחיצת הרלב"ג.

הפלא ופלא.

יש לדעת, כי לא לחנם הגר"א אמר זאת. הנני אומר זאת, על הצד שזהו אמת, כפי שכתבו בשמו. כי כידוע, הרמב"ם הוא ענק בישראל. בדר"כ שיטתו בפילסופיא לא התקבלה בעם ישראל, אולם סלחו לו על כך. לא גרע משלמה המלך, אשר עשה טעות פה ושם. בסדר. הוא גברא רבא, ואת היתר תשים בצד. את הספר מורה הנבוכים, 'הורידו' מבית המדרש, אבל אזלינן בתר רובא. הכל הולך אחרי הרוב. והגר"א בפרט, הוא הרי כתב דברים חזקים ונמרצים נגד הרמב"ם בענייני הפילסופיא. כמו שעוד רבים כתבו ואכמ"ל. יש לי ברוך ה' ספר נפרד על כך, כבשים ללבושך, זוהר העולם.

הרי הרמב"ם אומר בהלכות יסודי התורה ספ"ד, כי כל עניין 'מעשה מרכבה' הוא פילסופיא, וכן מאמר חז"ל במס' חגיגה על ארבעה שנכנסו לפרדס וכו'. והרמ"א [יו"ד סימן רמ"ו] העלה כך בש"ע, הוא העתיק אותו. והגר"א העיר שם, אבל לא ראו את הפרדס, לא הוא ולא הרמב"ם. וכן בהלכות מעונן ומנחש [יו"ד סקע"ט], הגר"א כותב דברים חמורים מאד על הרמב"ם בזה"ל, הפילסופיא הארורה היטתו ברוב לקחה וכו'. דברים קשים ואמתיים מאד.

טעות. האמת, היא אך ורק תורת הקבלה. אבל ישנם האומרים, כי הדברים בעצם הולכים ביחד, הא בהא תליא. לא נפרט בזה כעת יותר מדאי.

נחזור לענייננו.

ממשיך להפליא, מה שראיתי בספר תורת אברהם, להרה"ג אברהם גרודזינסקי, שהוא היה משגיח בשיבת סלבודקה, בארץ ליטא, שהשיב ג"כ על המתנגדים לרמב"ם בזה. נראה כי בסלבודקה, יש שהתייחסו כך אל הנושא הזה. כנראה היו בסביבה שלהם, אשר ערערו על העניין הזה שכתב הרמב"ם, ומצאו צורך לדחות את דבריו.

אבל הנני רואה כי הזמן קצר, על כן אעצור כעת כאן. עברנו את הזמן. אמנם כתוב 'לא תחסום שור בדישו', אבל כבר אחז"ל ועשו סייג לתורה.

בשבח הספר אור ההלכה חלק יורה דעה, אשר יצא לאור לאחרונה במהדורא חדשה מעודכנת ומתוקנת. חשיבות עניין המליחה במקום החתך, וחליטת הבשר.

זכינו בס"ד, כי יצא לאור כעת מחדש הספר אור ההלכה, חלק יורה דעה, לאחר שאזל מן השוק כבר לפני שנים רבות. מאת ידידנו איש חי רב פעלים כש"ת הרה"ג מאיר ליאור לוי שליט"א.

כולם מכירים את החלק של אורח חיים, שממחיש בתמונות צבעוניות מדויקות ומרהיבות את ההלכות והמנהגים, ובחלק יורה דעה ישנם את כל ענייני שחיטה וטריפות, מליחה וחליטה, ספר תורה, ועוד כמה עניינים. כידוע, אנחנו הכי מחמירים בענייני מליחה וחליטה. דהיינו, לא מולחים בשר ועופות בנתחים גדולים. הרי במשחטות, מולחים בשר אפילו 50 ק"ג ביחד, ואת העוף כשהוא שלם. או חצאי עופות. אולם אצלנו מחלקים תחילה את העוף לכמה וכמה חלקים, ואז מולחים. לצערינו, הנושא הזה נחלש. מתעצלים. זהו אחד מן העניינים שאנחנו מחמירים בו יותר מכל שאר קהילות ישראל. אך יש מן הציבור הרוצה רק את החומרות שלאשכנזים...

ואחרי ככלות הכול, הוא מבקש להיות במחיצתו של רמב"ם בעוה"ב. פירוש, שגם אם הרמב"ם טעה, אין הדבר מוריד מן הגדלות שלו. כי עכ"פ הכוונה שלו היתה טהורה וזכה לשם שמים. זה לא פגע באמונתו, יראת שמים שלו, הדקדוק במצוות, וכד'.

ואפילו לגבי הרלב"ג, הרי בעל הספר אמונת חכמים, זהו מהר"ר אביעד שר שלום באזילה, הוא כותב שקיבל ממורו ורבו כמהר"ר יהודה בריאל, שאסור ללמוד את פירוש הרלב"ג על ספר איוב. מובן שהוא החשיב זאת כפירה. הרי רבים מתנגדים לרלב"ג, עוד יותר מאשר להרמב"ם. גם הרא"ש כתב על הרלב"ג בתשובותיו, כי הוא היה חכם גדול בתלמוד, אבל אח"כ הוא התעסק בפילסופיא, ואז הוא נטה מן הדרך.

אם הגר"א אמר דבר כזה, אחרי ככלות הכול, פירושו שהיו להם השגות גדולות. למרות שפה ושם יש להם סטיות ממה שמקובל בדינו, אולם סוף סוף איננו מגיעים אל הקרסוליים שלהם, ולא ח"ו לדבר גנאי עליהם.

וכבר אינני מדבר כעת על כך, שישנם רבים האומרים, כי למרות שהרמב"ם מדבר בפילסופיא, אבל בעומק מחשבתו הוא השיג פנימה והתכוון מדעתו לדברים רבים שאומרים חכמי הקבלה. אמנם הוא לא הגיע אל התכלית, הוא לא פיתח את הדברים, הוא גם לא יכל לעשות זאת כי לא היו לו את הספרים, לפי שהיו מועטים ומוסתרים, ולא היה לו ממי ללמוד זאת, אבל הוא היה בכיוון הזה. דהיינו, מה שהמקובלים אומרים בשפה ברורה, אצל הרמב"ם הדבר כתוב בצורה מוקטנת, בזעיר אנפין. וגם מהר"ר שלמה ב"ר יחיא קרואני כתב דברים בזה, שהרמב"ם כיוון למקובלים. בכתביו שעדיין לא נדפסו. צילום דף משם בעניין זה, נדפס בספר מפי חכמים, בדף 27, וז"ל, נמצא שאין הבדל בין רמב"ם לבין המקובלים וכו' שהשכינה היא מדת המלכות וכו' יעו"ש"ב. איתמר.

ברם, זאת שיטה. ישנן כמה הסתכלויות. ישנם כאלה האומרים, לא, הרמב"ם זה פילסופיא,

הרי מקור מנהגנו בקבלה מימי קדם, כמפורש בדברי הגאון רבי' סעדיה, כמ"ש בס"ד בש"ע המקוצר.

ובכלל, עניין הכשרת הבשר בבית, לצערינו הנשים כיום אינן מורגלות בזה. הפסידו את עניין מצות ההכשרה בבית, בגלל שמכשירים כבר במפעלים. אבל לנו הדבר חשוב מאד, כי לדידן צריכים לחזור ולהכשיר בבית, במקומות החתך.

כמו־כן עניין החליטה, כפי מנהגינו, שזהו תכלית הריחוק מאיסור דם, וכדלקמן.

אמרנו לעיל, כי איסור דם כתוב בתורה, שבע פעמים. להראות כמה הדבר חמור. והסיבה היא, 'כי הדם הוא הנפש'. דהיינו, הדם הוא הנפש של־בהמה. זאת בְּהִמּוּת לאכול דם.

החפץ חיים בספרו זכור למרים [פרק י"ב] כתב בזה"ל, ביאור הענין הוא, מה שאמר הכתוב 'כי הדם הוא הנפש, ולא תאכל הנפש עם הבשר' [דברים י"ב], הורה לנו הכתוב, שלא נטעה לומר כי אסור לנו הדם, משום דמאוס הוא, ועובר על זה רק משום כל תשקצו את נפשותיכם, כמו מאן דשתי בקרנא דאומנא.

רק הורה לנו, שהוא ממש כמו שאוכל נפש הבהמה. וזה לא הרשה לנו הכתוב, רק לאכול בשר הבהמה, ולא נפשה. והנה אף שבני אדם אינם רואים זאת ממש בעיניהם הגשמיות, מכל מקום הורה לנו הכתוב שכן הוא ממש, נפשה תלויה בדמה.

אף שאנחנו לא רואים זאת, לא יכולים לראות זאת בעינינו הגשמיות, אבל עכ"פ אנחנו מאמינים בני מאמינים כי כן הדבר לפום קושטא.

בשלחן ערוך המקוצר, בסוף הלכות חליטת הבשר [יו"ד איסור והיתר, סימן קל"ב סעיף י"ז] כתבתי בזה"ל, חליטה זו שאנחנו מצריכים, היא תכלית ההרחקה האפשרית מן הדם. החליטה היא, בכדי להצמית את הדם בפנים. שישאר דם האיברים שלא פירש וכו'.

שלא זו בלבד הדם עצמו הנראה בְּעֵין אסור, וגם מה שיכול לפרוש מתוך הבשר באמצעות

המליחה, אלא אף למנוע מלצאת את שאריות הדם שנותרו עדיין בקרבו. ונחיצות הפלגה זו, מובנת יותר לפי גודל חומר איסור הדם, והגסות שהוא גורם לאוכלים אותו.

הדם, מביא גסות. מי יודע, אולי בשביל זה, חושבני כי מכל עדות ישראל, התימנים הם הכי עדינים. כך מורגש. והדבר הוא בשרשים שלנו, כבר מהדורות שעברו. אולי זאת הסיבה לכך, או אחת מן הסיבות.

הלכך לא יקשה בעיני האדם לטרוח בזאת. וגם זְכוּר יזכור גודל שכרו, כמאמר חז"ל לפום צערא אגרא.

הרב יאיר תאם הי"ו מפיץ כאן את הספר הזה, אור ההלכה חלק יורה דעה. ומכיון שהדבר כ"כ חשוב, השתדלתי והישגתי תורם, להעניק את הספר לכל אברכי הכולל נתיבות מהרי"ץ. חנם אין כסף. בלי נדר. בכדי לחזק את המסורת.

ישנם בספר הזה עוד הרבה דברים. רואים שם בחוש, בעיניים, כיצד מולחים, ואיך חולטים. חשוב לראות את זה, כי עניין חיזוק המסורת הוא חשוב מאד. ויישר חיליה דהמו"ל שליט"א לאורייתא, כן ירבה וכן יפרוץ, להגדיל תורה ולהאדירה, עשר מעלות בקודש.

ונסיים שהשם ברוך הוא יזכנו, ויתקיים בנו מקרא שכתוב [זכריה ח', י"ט] צֹם הָרְבִיעִי וגו' וְצֹם הָעֲשִׂירִי, יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וְלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וגו', אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגָה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה. אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטלפון: 050-4140741

לק"י

לוח חזרה על הלכות טהרה ללימוד יומי בימי השובבי"ם

מתוך ספר 'שלחן ערוך המקוצר' חלק יורה דעה כרך קדושה

פרשת ש'מות

יום א'	סי' קנ"א - א, ב	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"א - ג, ד, ה, ו, ז	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"א - ח, ט, י, יא, יב	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"א - יג, יד, טו	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"א - טז, יז, יח	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"א - יט, כ	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"א - כא, כב, כג	☐ חזרתי

פרשת ו'ארא

יום א'	סי' קנ"ב - א, ב, ג, ד, ה, ו, ז	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"ב - ח, ט, י, יא, יב, יג	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"ב - יד, טו, טז, יז, יח, יט	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"ג - כ, כא, כב, כג, כד. קנ"ג-א	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"ג - ב, ג, ד, ה, ו, ז	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"ג - ח, ט, י, יא	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"ג - יב, יג, יד, טו, טז	☐ חזרתי

פרשת ב'א

יום א'	סי' קנ"ד - א, ב, ג	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"ד - ד, ה, ו, ז, ח, ט, י	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"ד - יא, יב, יג, יד	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"ד - טו, טז, יז, יח, יט	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"ד - כ, כא, כב, כג, כד	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"ד - כה, כו, כז, כח, כט	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"ד - ל, לא, לב, לג	☐ חזרתי

פרשת ב'שלח

יום א'	סי' קנ"ה - א, ב	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"ה - ג, ד	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"ה - ה, ו	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"ה - ז, ח, ט, י	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"ה - יא, יב, יג, יד	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"ה - טו	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"ה - טז, יז, יח	☐ חזרתי

פרשת י'תרו

יום א'	סי' קנ"ו - א, ב, ג	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"ו - ד, ה	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"ו - ו, ז	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"ז - א, ב	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"ז - ג, ד	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"ז - ה, ו, ז, ח, ט	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"ז - י, יא, יב, יג	☐ חזרתי

פרשת מ'שפטים

יום א'	סי' קנ"ח - א, ב, ג, ד, ה	☐ חזרתי
יום ב'	סי' קנ"ח - ו, ז, ח	☐ חזרתי
יום ג'	סי' קנ"ח - ט, י, יא	☐ חזרתי
יום ד'	סי' קנ"ח - יב, יג, יד	☐ חזרתי
יום ה'	סי' קנ"ח - טו, טז, יז, יח, יט, כ, כא	☐ חזרתי
יום ו'	סי' קנ"ח - כב, כג, כד, כה, כו	☐ חזרתי
ש"ק	סי' קנ"ח - כז, כח, כט	☐ חזרתי

הדגש!

ניתן להצטרף לרשימות התפוצה לקבל ישירות למייל

הלכה יומית על הלכות טהרה

לפי סדר ההספק הנ"ל כולל שאלות לחזרה על ההספק השבועי
המועניין ישלח בקשה להצטרפות בדוא"ל: or@shtaygen.co.il